

Σύνταξη — Οι προτάσεις της γλώσσας

Στη γραμματική υποκλίνονται ακόμα και οι βασιλιάδες.
J. B. Molière, *Οι σοφολογιότητες*, 1672

Κάθε ομιλητής μιας ανθρώπινης γλώσσας μπορεί να παραγάγει και να κατανοήσει έναν άπειρο αριθμό προτάσεων. Αυτό μπορούμε να το αποδείξουμε μάλλον εύκολα με τα παραδείγματα που ακολουθούν:

Το καλόκαρδο αγόρι είχε πολλές φίλες.
Το καλόκαρδο, έξυπνο αγόρι είχε πολλές φίλες.
Το καλόκαρδο, έξυπνο, όμορφο αγόρι είχε πολλές φίλες.

Ο Γιάννης πήγε στον κινηματογράφο.
Ο Γιάννης πήγε στον κινηματογράφο και έφαγε ποπκόρν.
Ο Γιάννης πήγε στον κινηματογράφο, έφαγε ποπκόρν και ήπια μια κοκακόλα.

Η γάτα κυνήγησε το ποντίκι.
Η γάτα κυνήγησε το ποντίκι που έφαγε το τυρί.
Η γάτα κυνήγησε το ποντίκι που έφαγε το τυρί που προέρχεται από την αγελάδα.
Η γάτα κυνήγησε το ποντίκι που έφαγε το τυρί που προέρχεται από την αγελάδα που έβοσκε στο λιβάδι.

Σε κάθε περίπτωση ο ομιλητής θα μπορούσε να συνεχίσει να δημιουργεί προτάσεις προσθέτοντας ένα επίθετο ή ένα όνομα που να συνδέεται με τα υπόλοιπα με

ένα *και* ή μία αναφορική πρόταση. Και αυτό θα μπορούσε να συνεχίζεται επ' άπειρον. Όλες οι γλώσσες έχουν τέτοιους μηχανισμούς — τροποποίηση, παρατακτική σύνδεση και εισαγωγή προτάσεων — που δημιουργούν απεριόριστο αριθμό προτάσεων. Προφανώς οι προτάσεις μιας γλώσσας δεν μπορούν να αποθηκευτούν σε κάποιο τυποποιημένο λεξικό στο μυαλό μας. Οι προτάσεις συντίθενται από ασυνεχείς μονάδες που συνδέονται μεταξύ τους με κανόνες. Αυτό το σύστημα κανόνων εξηγεί πώς οι ομιλητές μπορούν να αποθηκεύουν άπειρη γνώση σε έναν πεπερασμένο χώρο — τον εγκέφαλό μας.

Το μέρος της γραμματικής που αναπαριστά τη γνώση του ομιλητή για τις προτάσεις και τη δομή τους ονομάζεται **σύνταξη**. Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να δείξει τι είναι η συντακτική δομή και πώς είναι οι κανόνες που καθορίζουν τη συντακτική δομή. Τα περισσότερα παραδείγματα είναι από τη σύνταξη της αγγλικής και της ελληνικής, οι αρχές όμως που διέπουν τις συντακτικές δομές είναι καθολικές.

Μέρος αυτού που εννοούμε με τη λέξη *δομή* είναι η σειρά των όρων. Η σημασία μιας πρότασης εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τη σειρά που οι λέξεις (όροι) εμφανίζονται στην πρόταση. Έτσι η πρόταση:

She has what a man wants.

Έχει ό,τι ζητάει ένας άντρας.

δεν έχει την ίδια σημασία με την πρόταση:

She wants what a man has.

Ζητάει ό,τι έχει ένας άντρας.

Μερικές φορές ωστόσο η αλλαγή στη σειρά των όρων δεν έχει καμιά ουσιαστική επίδραση στη σημασία, τόσο στις προτάσεις της αγγλικής όσο και της ελληνικής:

The Chief Justice swore in the new President.

Ο πρόεδρος του Αρείου Πάγου όρκισε το νέο πρόεδρο.

The Chief Justice swore the new President in.

Το νέο πρόεδρο όρκισε ο πρόεδρος του Αρείου Πάγου.

Οι γραμματικές όλων των γλωσσών περιλαμβάνουν **κανόνες της σύνταξης** που αντικατοπτρίζουν τη γνώση των ομιλητών για όλες αυτές τις περιπτώσεις που αναφέραμε έως τώρα.

4.1 Γραμματική ή αντιγραμματική;

Αν και η παρακάτω ακολουθία αποτελείται από λέξεις που έχουν σημασία, η έκφραση είναι χωρίς σημασία γιατί δε συμμορφώνεται με τους συντακτικούς κανόνες της γραμματικής:

Chief swore president the Justice the in new

Αρείου το πρόεδρος του όρκισε νέο ο Πάγου πρόεδρο

Στην αγγλική, στην ελληνική και σε κάθε γλώσσα, κάθε πρόταση είναι μια ακολουθία λέξεων, κάθε ακολουθία λέξεων όμως δεν είναι μια πρόταση. Οι ακολουθίες λέξεων που συμμορφώνονται με τους κανόνες της σύνταξης είναι **ορθά σχηματισμένες ή γραμματικές**, ενώ αυτές που παραβιάζουν τους συντακτικούς κανόνες είναι **μη ορθά σχηματισμένες ή αντιγραμματικές**.

4.1.1 Σε τι βασίζεται η γραμματικότητα

Στο Κεφάλαιο 1 σας ζητήθηκε να υποδείξετε ποιες διαδοχές λέξεων ήταν γραμματικές και ποιες αντιγραμματικές βασιζόμενοι στη γλωσσική σας διαίσθηση. Εδώ παραθέτουμε άλλον έναν κατάλογο με ακολουθίες λέξεων. Χωρίς να ενδιαφερθείτε για την προτασιακή σημασία, χρησιμοποιήστε τη γνώση σας για την ελληνική και τοποθετήστε έναν αστερίσκο μπροστά από εκείνη την πρόταση που κατά κάποιον τρόπο σάς φαίνεται παράξενη ή αστεία:

1. α. Το αγόρι βρήκε την μπάλα.
β. Το αγόρι βρήκε γρήγορα.
γ. Το αγόρι βρήκε στο σπίτι.
δ. Το αγόρι βρήκε την μπάλα στο σπίτι.
2. α. Η Ελένη κοιμήθηκε το μωρό.
β. Η Ελένη κοιμήθηκε βαθιά.
3. α. Ο Γιώργος πιστεύει ότι ο Λάμπρος είναι ένας τζέντλεμαν.
β. Ο Γιώργος πιστεύει ότι είναι ένας τζέντλεμαν.
γ. Ο Γιώργος προσπαθεί το Λάμπρο να είναι ένας τζέντλεμαν.
δ. Ο Γιώργος προσπαθεί να είναι ένας τζέντλεμαν.
ε. Ο Γιώργος θέλει να είναι ένας τζέντλεμαν.
στ. Ο Γιώργος θέλει ο Λάμπρος να είναι ένας τζέντλεμαν.

Προβλέπουμε ότι οι ομλητές της ελληνικής θα βάλουν αστερίσκο στις προτάσεις 1β, 1γ, 2α και 3γ. Αν είμαστε σωστοί στην πρόβλεψή μας, αυτό δείχνει ότι τα κριτήρια γραμματικότητας δεν είναι ούτε ιδιοσυγκρασιακά ούτε επιπόλαια,

αλλά καθορίζονται από κανόνες τους οποίους μοιράζονται οι ομιλητές μιας γλώσσας.

Στους συντακτικούς κανόνες που εξηγούν την ικανότητα να κάνουμε αυτές τις κρίσεις περιλαμβάνονται και άλλοι περιορισμοί εκτός από τους κανόνες για τη σειρά των όρων. Για παράδειγμα:

- Οι κανόνες καθορίζουν ότι το ρήμα *βρήκα* πρέπει να ακολουθείται από μια έκφραση όπως *την μπάλα*, και όχι από τις εκφράσεις *γρήγορα* ή *στο σπίτι*, όπως φαίνεται από τα παραδείγματα 1α, 1β, 1γ και 1δ.
- Το ρήμα *κοιμάμαι* συνδυάζεται διαφορετικά απ' ό,τι το *βρίσκω*, αφού μπορεί να το ακολουθήσει μόνο μία λέξη όπως το *βαθιά*, και όχι κάποιο άλλο είδος φράσης όπως *το μωρό*, όπως φαίνεται από τα παραδείγματα 2α και 2β.
- Τα παραδείγματα 3α-3στ μας δείχνουν ότι τα ρήματα *πιστεύω* και *προσπαθώ* λειτουργούν με διαφορετικό τρόπο, ενώ το ρήμα *θέλω* εμφανίζει διαφορετική συντακτική συμπεριφορά.

Οι προτάσεις δεν είναι τυχαίες διαδοχές λέξεων. Ορισμένες διαδοχές λέξεων τις οποίες μπορούμε να ερμηνεύσουμε δεν είναι προτάσεις. Για παράδειγμα, μπορούμε να καταλάβουμε το παράδειγμα 2α, αν και αντιλαμβανόμαστε ότι είναι αντιγραμματικό. Μπορούμε να το διορθώσουμε ώστε να γίνει γραμματικό. Για να αποτελούν προτάσεις, οι λέξεις πρέπει να συμμορφώνονται με συγκεκριμένα σχήματα που καθορίζονται από τους συντακτικούς κανόνες της γλώσσας.

4.1.2 Σε τι δε βασίζεται η γραμματικότητα

Άχρωμες πράσινες ιδέες κοιμούνται μανιασμένα. Αυτή είναι μια πολύ ενδιαφέρουσα πρόταση που δείχνει ότι η σύνταξη μπορεί να διαχωριστεί από τη σημασιολογία — ότι η μορφή μπορεί να διαχωριστεί από τη σημασία. Η πρόταση δε φαίνεται να σημαίνει τίποτα, ωστόσο ακούγεται σαν μια κανονική πρόταση.

Howard Lasnik, *The Human Language: Program One*

Η ικανότητα να προβαίνουμε σε κρίσεις για τη γραμματικότητα μιας πρότασης δεν εξαρτάται από το αν έχουμε ακούσει από πριν την πρόταση. Ίσως να μην έχετε ακούσει ή διαβάσει ποτέ πριν την πρόταση:

Τεράστιοι γρύλοι με ροζ κάλτσες χόρευαν στο σχολικό χορό.

αλλά η συντακτική σας γνώση σάς λέει ότι αυτή η πρόταση είναι γραμματική.

Οι κρίσεις για τη γραμματικότητα δεν εξαρτώνται από το εάν η πρόταση έχει σημασία ή όχι, κάτι που μπορούμε να δούμε στις παρακάτω προτάσεις:

Άχρωμες πράσινες ιδέες κοιμούνται μανιασμένα.

Ένα ρήμα τσαλάκωσε το γάλα.

Αν και οι προτάσεις αυτές δεν έχουν κανένα νόημα, από συντακτική άποψη είναι ορθά σχηματισμένες. Ακούγονται «παράξενες», αλλά διαφέρουν στην «παράξενιά» τους από τις ακόλουθες διαδοχές λέξεων:

*Ιδέες άχρωμες κοιμούνται πράσινες μανιασμένα.

*Γάλα ένα τσαλάκωσε ρήμα το.

Μπορούμε να κατανοήσουμε αντιγραμματικές ακολουθίες ακόμα και αν ξέρουμε ότι δεν είναι ορθά σχηματισμένες. Οι περισσότεροι ομιλητές της ελληνικής θα μπορούσαν να ερμηνεύσουν την πρόταση:

*Το αγόρι γρήγορα στο σπίτι την μπάλα βρήκε.

παρ' όλο που ξέρουν ότι η σειρά των όρων δεν είναι η κανονική. Από την άλλη, γραμματικές προτάσεις μπορεί να μην είναι δυνατόν να ερμηνευτούν αν περιέχουν διαδοχές χωρίς σημασία, δηλαδή λέξεις χωρίς συγκεκριμένη σημασία, όπως φαίνεται από τους δύο πρώτους στίχους του ποιήματος «Jabberwocky» του Lewis Carroll:

*'Twas brillig, and the slithy toves
Did gyre and grumble in the wabe*

Τα ποιήματα αυτού του είδους χωρίς νόημα είναι διασκεδαστικά, γιατί οι προτάσεις συμμορφώνονται με τους κανόνες της σύνταξης και ακούγονται ως σωστά αγγλικά. Όμως οι αντιγραμματικές διαδοχές λέξεων χωρίς σημασία δεν είναι το ίδιο διασκεδαστικές:

**Toves slithy the and brillig 'twas
wabe the in grumble and gyre did.*

Η γραμματικότητα δεν εξαρτάται από την αλήθεια των προτάσεων. Αν συνέβαινε αυτό, θα ήταν αδύνατον να λέμε ψέματα. Ούτε εξαρτάται από το εάν τα αντικείμενα που μας απασχολούν είναι πραγματικά, ούτε από το εάν κάτι είναι απίθανο. Οι μη αληθείς προτάσεις μπορεί να είναι γραμματικές, οι προτάσεις που μιλούν για μονόκερους μπορεί να είναι γραμματικές, και οι προτάσεις που αναφέρονται σε εγκύους πατεράδες μπορεί να είναι γραμματικές.

Η υποσυνείδητη γνώση μας για τους συντακτικούς κανόνες της γραμματικής μάς επιτρέπει να προβάνουμε σε κρίσεις για τη γραμματικότητα. Οι κανόνες αυτοί δεν είναι οι ρυθμιστικοί κανόνες γραμματικής που διδασκόμαστε στο σχολείο. Τα παιδιά αναπτύσσουν τους κανόνες της γραμματικής πολύ πριν πάνε στο σχολείο, όπως θα δούμε στο Κεφάλαιο 8.

4.2 Τι άλλο γνωρίζουμε για τη σύνταξη;

Η συντακτική γνώση επεκτείνεται πέρα από την ικανότητα να αποφασίζουμε ποιες διαδοχές είναι γραμματικές και ποιες όχι. Εξηγεί τις πολλαπλές σημασίες ή την **αμφισημία** εκφράσεων όπως η αστεία φράση της αγγλικής *synthetic buffalo hides*, η οποία μπορεί να σημαίνει «συνθετικά βουβαλιού δέρματα» ή «συνθετικού βουβαλιού δέρματα».

Το παράδειγμα αυτό δείχνει ότι μέσα σε μια πρόταση συγκεκριμένες λέξεις σχηματίζουν ομάδες μεταξύ τους. Οι προτάσεις έχουν **ιεραρχική δομή**, καθώς και καθορισμένη σειρά στους όρους τους. Οι λέξεις στη φράση *synthetic buffalo hides* μπορούν να ομαδοποιηθούν με δύο τρόπους. Όταν ομαδοποιήσουμε τις λέξεις με τον έναν τρόπο:

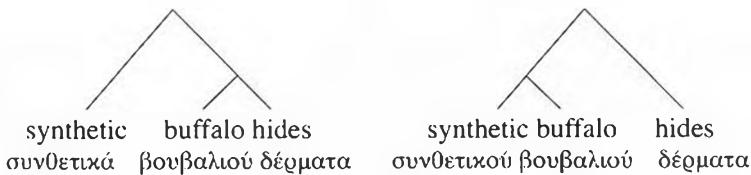
synthetic (buffalo hides)
συνθετικά (βουβαλιού δέρματα)

παίρνουμε την πρώτη σημασία. Όταν τις ομαδοποιήσουμε με τον άλλο τρόπο:

(synthetic buffalo) hides
(συνθετικού βουβαλιού) δέρματα

παίρνουμε τη δεύτερη σημασία.

Οι κανόνες της σύνταξης επιτρέπουν και τις δύο αυτές ομαδοποιήσεις, και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο η παραπάνω πρόταση είναι αμφίσημη. Τα ακόλουθα διαγράμματα απεικονίζουν τις δύο δομές:

Οι κανόνες της σύνταξης που οδηγούν σε προτασιακή αμφισημία μοιάζουν με τους κανόνες της μορφολογίας οι οποίοι επιτρέπουν πολλαπλές δομές σε λέξεις όπως η *unlockable*, όπως είδαμε στο Κεφάλαιο 3.

Πολλές προτάσεις εμφανίζουν τέτοια αμφισημία, η οποία συχνά έχει και αστεία αποτελέσματα. Εξετάστε τις παρακάτω δύο προτάσεις που εμφανίστηκαν σε μικρές αγγελίες στα αγγλικά:

For sale: an antique desk suitable for lady with thick legs and large drawers.

Πωλείται: Γραφείο αντίκα κατάλληλο για κυρία με χοντρά πόδια και μεγάλα συρτάκια.

We will oil your sewing machine and adjust tension in your home for \$10.00.
Θα λαδώσουμε τη ραπτομηχανή σας και θα ρυθμίσουμε την ένταση στο σπίτι σας για 10 δολάρια.

Στην πρώτη αγγελία το αστείο προέρχεται από την ομαδοποίηση: (για κυρία με χοντρά πόδια και μεγάλα συρτάρια), σε αντίθεση με το επιδιωκόμενο: (για κυρία) (με χοντρά πόδια και μεγάλα συρτάρια), όπου τα πόδια και τα συρτάρια ανήκουν στο γραφείο. Στη δεύτερη περίπτωση έχουμε παρόμοιο πρόβλημα ομαδοποίησης.

Καθώς αυτές οι αμφισημίες είναι το αποτέλεσμα διαφορετικών δομών, αποτελούν παραδείγματα **δομικής αμφισημίας**.

Συγκρίνετε τις παραπάνω προτάσεις με την:

Ο πίνακας αυτός φαίνεται παλιός.

Οι πολλαπλές ερμηνείες της πρότασης αυτής οφείλονται στις διαφορετικές σημασίες της λέξης *πίνακας* — πίνακας ανακοινώσεων, μαυροπίνακας, πίνακας ζωγραφικός, σχεδιάγραμμα. Τέτοιες λεξικές αμφισημίες, σε αντιδιαστολή με τις συντακτικές, θα συζητηθούν στο Κεφάλαιο 5.

Η συντακτική γνώση μάς βοηθάει επίσης να καθορίζουμε τις **γραμματικές σχέσεις** σε μια πρόταση, όπως το **υποκείμενο** και το **άμεσο αντικείμενο**, και τον τρόπο με τον οποίο αυτές γίνονται κατανοητές. Δείτε τα παρακάτω παραδείγματα:

- α. Η Μαίρη προσέλαβε το Βασίλη.
- β. Ο Βασίλης προσέλαβε τη Μαίρη.
- γ. Ο Βασίλης προσλήφθηκε από τη Μαίρη.

Στην πρόταση α η *Μαίρη* είναι το υποκείμενο και εκλαμβάνεται ως ο εργοδότης που πραγματοποίησε την πρόσληψη. Ο *Βασίλης* είναι το άμεσο αντικείμενο και εκλαμβάνεται ως ο εργαζόμενος. Στην πρόταση β ο Βασίλης είναι το υποκείμενο και η Μαίρη το άμεσο αντικείμενο, και, όπως θα περιμέναμε, η σημασία αλλάζει έτσι ώστε καταλαβαίνουμε ότι ο Βασίλης είναι ο εργοδότης της Μαίρης. Στην πρόταση γ οι γραμματικές σχέσεις είναι ίδιες με την πρόταση β, αλλά την κατανοούμε σαν να έχει την ίδια σημασία με την α, ανεξάρτητα από τις δομικές διαφορές μεταξύ της α και της γ.

Οι συντακτικοί κανόνες αποκαλύπτουν τις γραμματικές σχέσεις μεταξύ των λέξεων μιας πρότασης και μας λένε πότε οι δομικές διαφορές καταλήγουν σε σημασιολογικές διαφορές και πότε όχι. Επιπλέον οι συντακτικοί κανόνες επιτρέπουν στους ομιλητές να παράγουν και να κατανοούν απεριόριστο αριθμό προτάσεων που δεν έχουν παραγάγει ή ακούσει ποτέ πριν — η δημιουργική πλευρά της γλώσσας.

Έτσι οι συντακτικοί κανόνες μας γραμματικής εξηγούν τουλάχιστον:

- τη γραμματικότητα των προτάσεων,
- τη σειρά των όρων,
- την ιεραρχική οργάνωση των προτάσεων,
- τις γραμματικές σχέσεις, όπως υποκείμενο και άμεσο αντικείμενο,
- το αν διαφορετικές δομές έχουν διαφορετικές ή τις ίδιες σημασίες,
- τη δημιουργική πλευρά της γλώσσας.

Ένας από τους κύριους στόχους της γλωσσολογίας είναι να δείξει απλά και με σαφήνεια πώς οι συντακτικοί κανόνες εξηγούν αυτή τη γνώση. Μια θεωρία της γραμματικής πρέπει να παρέχει έναν ολοκληρωμένο χαρακτηρισμό αυτών που σιωπηρά γνωρίζουν για τη γλώσσα τους οι ομιλητές.

4.3 Η δομή της πρότασης

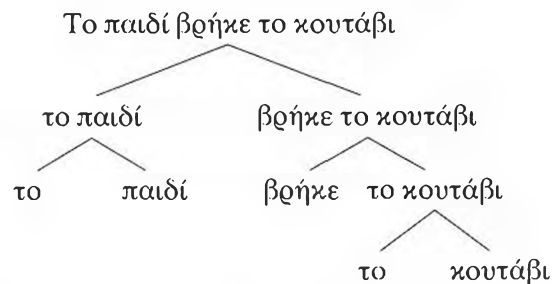
Πραγματικά δε γνωρίζω να υπήρξε ποτέ τίποτα πιο συναρπαστικό από το να φτιάχνεις διαγράμματα προτάσεων.

Gertrude Stein

Οι συντακτικοί κανόνες καθορίζουν τη σειρά των όρων σε μια πρόταση και το πώς ομαδοποιούνται οι λέξεις. Οι λέξεις στην πρόταση:

Το παιδί βρήκε το κουτάβι.

μπορούν να ομαδοποιηθούν σε: (το παιδί) και (βρήκε το κουτάβι), αντιστοιχώντας στο υποκείμενο και στο κατηγορήμα της πρότασης. Ένας περαιτέρω διαχωρισμός δίνει: (το παιδί) (βρήκε) (το κουτάβι), και τέλος τις μεμονωμένες λέξεις: (το) (παιδί) (βρήκε) (το) (κουτάβι). Είναι πιο εύκολο να δούμε τα τμήματα και τα υπο-τμήματα αυτής της πρότασης σε ένα **δεντροδιάγραμμα**:

Το «δέντρο» είναι αναποδογυρισμένο. Η «ρίζα» του είναι ολόκληρη η πρόταση *Το παιδί βρήκε το κουτάβι*, και τα «φύλλα» του είναι οι μεμονωμένες λέξεις:

το, παιδί, βρήκε, το, κουτάβι. Το δέντρο αναπαριστά την ίδια πληροφορία με αυτήν των παρενθέσεων, αλλά με πιο σαφή τρόπο. Οι ομαδοποιήσεις και υπο-ομαδοποιήσεις αντικατοπτρίζουν την ιεραρχική δομή του δέντρου.

Το δεντροδιάγραμμα δείχνει, μεταξύ άλλων, ότι η φράση *βρήκε το κουτάβι* διαιρείται με φυσικό τρόπο σε δύο κλαδιά, το ένα για το ρήμα *βρήκε* και το άλλο για το άμεσο αντικείμενο, *το κουτάβι*. Ένας διαφορετικός διαχωρισμός, π.χ. *βρήκε το και κουτάβι*, θα ήταν αφύσικος.

Οι φυσικές ομαδοποιήσεις μιας πρότασης ονομάζονται **συστατικά**. Διάφορα γλωσσολογικά τεστ αποκαλύπτουν τα συστατικά μιας πρότασης. Για παράδειγμα, το σύνολο των λέξεων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να απαντήσουμε σε μια ερώτηση είναι ένα συστατικό. Επομένως ως απάντηση στην ερώτηση *Τι βρήκες;* ένας ομιλητής μπορεί να απαντήσει *Το κουτάβι*, αλλά όχι *Βρήκα το*.

Οι αντωνυμίες μπορούν επίσης να υποκαταστήσουν τις φυσικές ομάδες. Ως απάντηση στην ερώτηση *Πού βρήκες το κουτάβι;* ένας ομιλητής μπορεί να πει *Το βρήκα στο πάγκο*. Στην αγγλική υπάρχουν επίσης λέξεις, όπως το βοηθητικό ρήμα *do*, που μπορούν να πάρουν τη θέση ολόκληρης της έκφρασης *Βρήκα το κουτάβι*, όπως στις προτάσεις *John found the puppy and so did Bill* (= Ο John βρήκε το κουτάβι, και το ίδιο έκανε και ο Bill) ή *John found the puppy and Bill did too* (= Ο John βρήκε το κουτάβι, και ο Bill επίσης).

Τα συστατικά μπορούν επίσης να «μετατεθούν», όπως στα παρακάτω παραδείγματα:

Ήταν *το κουτάβι* που βρήκε το παιδί.
Το κουτάβι βρέθηκε από το παιδί.

Στο πρώτο παράδειγμα το συστατικό *το κουτάβι* έχει μετατεθεί στην αρχή της πρότασης· στο δεύτερο έχουν μετατεθεί τόσο *το κουτάβι* όσο και *το παιδί*. Σε όλες αυτές τις αναδιευθετήσεις τα συστατικά *το κουτάβι* και *το παιδί* μένουν ανέπαφα. Το *βρήκε το* δε μένει ανέπαφο, αφού δεν είναι συστατικό.

Στην πρόταση *Το παιδί βρήκε το κουτάβι* οι φυσικές ομαδοποιήσεις ή συστατικά είναι το υποκείμενο *το παιδί*, το κατηγορημα *βρήκε το κουτάβι*, και το άμεσο αντικείμενο *το κουτάβι*.

Ορισμένα ρήματα παίρνουν ως συμπληρώματα και άμεσο αντικείμενο και προθετική φράση:

Το παιδί έβαλε το κουτάβι στον κήπο.

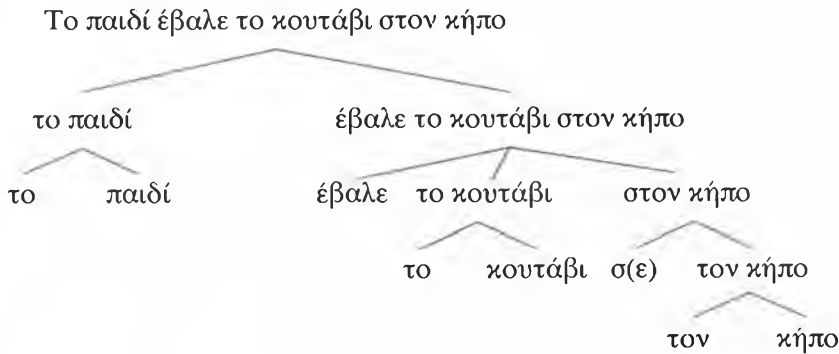
Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τα τεστ μας για να δείξουμε ότι το *στον κήπο* είναι επίσης ένα συστατικό:

- α. Πού έβαλε το παιδί το κουτάβι; Στον κήπο.
- β. Το παιδί έβαλε το κουτάβι εκεί.
- γ. Στον κήπο είναι που το παιδί έβαλε το κουτάβι.
- δ. Ήταν στον κήπο που το παιδί έβαλε το κουτάβι.

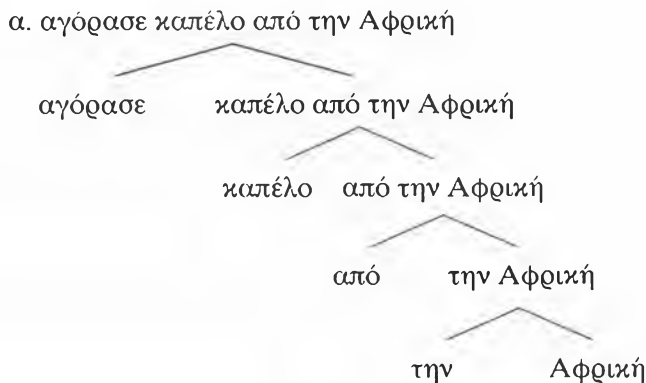
Στην πρόταση α η φράση *Στον κήπο* είναι η απάντηση σε μια ερώτηση. Στη β η λέξη *εκεί* μπορεί να υποκαταστήσει τη φράση *στον κήπο*. Στα γ και δ η φράση *στον κήπο* έχει μετατεθεί.

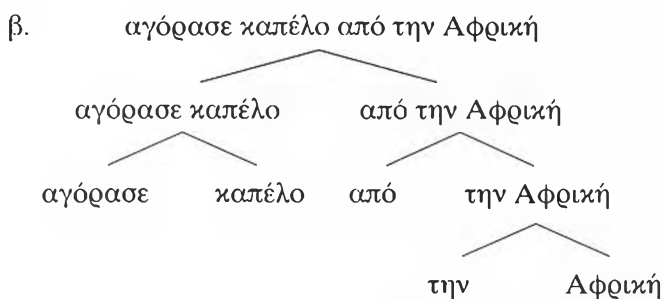
Η γνώση μας για τη **συστατική δομή** μπορεί να αναπαρασταθεί γραφικά ως δενδρική δομή.

Η δενδρική δομή για την πρόταση *Το παιδί έβαλε το κουτάβι στον κήπο* είναι η ακόλουθη:

Κάθε πρόταση σε μια γλώσσα συνδέεται με μία ή περισσότερες συστατικές δομές. Αν μια πρόταση έχει περισσότερες από μία συστατικές δομές, είναι αμφίσημη, και κάθε δέντρο θα αντιστοιχεί σε μία από τις πιθανές σημασίες. Οι πολλαπλές δενδρικές δομές μπορούν να εξηγήσουν τη δομική αμφισημία, όπως στα παρακάτω παραδείγματα της ελληνικής:

Στο α το καπέλο από την Αφρική ερμηνεύεται ως «ένα αφρικανικό καπέλο», αφού η έκφραση από την Αφρική προσδιορίζει το καπέλο. Στο β το καπέλο από την Αφρική ερμηνεύεται ως «ένα οποιουδήποτε τύπου καπέλο που έτυχε να αγοραστεί στην Αφρική», αφού η έκφραση από την Αφρική προσδιορίζει την ενέργεια της αγοράς του καπέλου.

4.3.1 Συντακτικές κατηγορίες

Κάθε ομαδοποίηση στο δεντροδιάγραμμα της πρότασης *Το παιδί έβαλε το κουτάβι στον κήπο* είναι μέλος μιας μεγάλης οικογένειας παρόμοιων εκφράσεων. Για παράδειγμα, *το παιδί ανήκει στην οικογένεια που περιλαμβάνει τις φράσεις ο αστυνομικός, ο γείτονας σου, αυτή η μαύρη γάτα και άλλες πολλές*. Μπορούμε να υποκαταστήσουμε τη φράση *το παιδί* με οποιοδήποτε μέλος αυτής της οικογένειας χωρίς να επηρεάσουμε τη γραμματικότητα της πρότασης, αν και βέβαια η σημασία θα αλλάξει.

Ένας αστυνομικός έβαλε το κουτάβι στον κήπο.
 Ο γείτονας σου έβαλε το κουτάβι στον κήπο.
 Αυτή η μαύρη γάτα έβαλε το κουτάβι στον κήπο.

Η οικογένεια των εκφράσεων όπου η μία μπορεί να υποκαταστήσει την άλλη χωρίς απώλεια της γραμματικότητας ονομάζεται **συντακτική κατηγορία**.

Οι φράσεις *το παιδί, ο αστυνομικός κ.ο.κ.* ανήκουν στη συντακτική κατηγορία της **ονοματικής φράσης** (ΟΦ), μία από τις πολλές συντακτικές κατηγορίες των γλωσσών του κόσμου. Οι ΟΦ λειτουργούν είτε ως το υποκείμενο είτε ως το αντικείμενο μιας πρότασης. Συχνά περιέχουν κάποιον τύπο κοινού ή κύριου ονόματος, αλλά μπορεί να αποτελούνται μόνο από μία αντωνυμία ή ακόμα και να περιέχουν μια πρόταση ή μια υποπρόταση.

Αν και ένα κύριο όνομα όπως το *Γιάννης* και αντωνυμίες όπως τα *αυτός* ή *τον* είναι μεμονωμένες λέξεις, στην ουσία αποτελούν ΟΦ, γιατί συμπεριφέρονται ως ΟΦ ως προς το ότι έχουν την ικανότητα να καταλάβουν μια θέση υποκειμένου, αντικειμένου ή άλλης ΟΦ.

Ο Γιάννης βρήκε το κουτάβι.
 (Αυτός) βρήκε το κουτάβι.
 Το κουτάβι τον αγαπούσε.
 Το κουτάβι αγαπούσε το Γιάννη.

Πιο περίπλοκες ΟΦ βλέπουμε στην παρακάτω πρόταση:

Ο Κώστας που ήταν Λαρισαίος αγαπούσε τη Μαρία που ήταν Καλαματιανή.

Η ΟΦ-υποκείμενο αυτής της πρότασης είναι η *Ο Κώστας που ήταν Λαρισαίος*, και η ΟΦ-αντικείμενο είναι η *τη Μαρία που ήταν Καλαματιανή*.

Μέρος του συντακτικού τομέα της γραμματικής είναι ο χαρακτηρισμός των συντακτικών κατηγοριών σε μια γλώσσα, εφόσον αυτό αποτελεί μέρος της γνώσης του ομιλητή. Δηλαδή οι ομιλητές της ελληνικής γνωρίζουν ότι μόνο τα στοιχεία α, β, ε, στ, ζ και θ στον παρακάτω κατάλογο είναι ΟΦ, ακόμα και αν δεν τις έχουν ακούσει ποτέ πριν:

α. ένα πουλί	στ. αυτό
β. το κόκκινο παπαγαλάκι	ζ. ο Γιάννης / το Γιάννη
γ. να έχεις μια καλή μέρα	η. πήγα
δ. με ένα μπαλόνι	θ. (το) ότι η γη είναι στρογγυλή
ε. η/τη γυναίκα που γελοούσε	

Όπως είπαμε και προηγουμένως, μπορούμε να το ελέγξουμε αυτό με ένα τεστ, εισάγοντας την κάθε έκφραση στα εξής τρία περικείμενα: *Ποιος ανακάλυψε _____; _____ ακούστηκε από όλους και Αυτό που άκουσα ήταν _____*. Γραμματικές είναι μόνο εκείνες οι προτάσεις στις οποίες μπορούν να εισαχθούν οι ΟΦ, γιατί μόνο οι ΟΦ μπορούν να λειτουργήσουν ως υποκείμενα και αντικείμενα.

Υπάρχουν και άλλες συντακτικές κατηγορίες. Η έκφραση *βρήκε το κουτάβι* είναι μια **ρηματική φράση** (ΡΦ). Οι ΡΦ περιέχουν πάντα ένα **ρήμα** (Ρ), και μπορεί να περιέχουν κι άλλες κατηγορίες, όπως μια ΟΦ ή μια **προθετική φράση** (ΠροθΦ), η οποία είναι μια πρόθεση ακολουθούμενη από μια ΟΦ. Στον ακόλουθο κατάλογο ΡΦ είναι μόνο οι φράσεις εκείνες που μπορούν να συμπληρώσουν την πρόταση *Το παιδί _____*.

α. είδε έναν κλόουν	ε. είναι έξυπνο
β. ένα πουλί	στ. βρήκε το κέικ
γ. αποκοιμήθηκε	ζ. βρήκε το κέικ στο ντουλάπι
δ. έξυπνο	η. κατάλαβε ότι η γη είναι στρογγυλή

Εισάγοντας τις φράσεις α, γ, ε, στ, ζ και η θα παραχθούν γραμματικές προτάσεις, ενώ η εισαγωγή των β και δ θα οδηγούσε σε αντιγραμματικές ακολουθίες. Επομένως στον παραπάνω κατάλογο οι α, γ, ε, στ, ζ και η είναι ΡΦ.

Άλλες συντακτικές κατηγορίες είναι η **πρόταση** (Π), η **επιθετική φράση** (ΕπιθΦ), ο **προσδιοριστής** (Προσδ), το **επίθετο** (Επιθ), το **όνωμα** (Ο), η **πρόθεση** (Προθ), το **επίρρημα** (Επιρρ), το **βοηθητικό ρήμα** (Βοηθ) και αρκετές άλλες. Κάποιες από αυτές τις συντακτικές κατηγορίες ονομάζονται παραδοσιακά «μέρη του λόγου». Όλες οι γλώσσες έχουν τέτοιες συντακτικές κατηγορίες. Πράγματι, κατηγορίες όπως το όνομα, το ρήμα και η ονοματική φράση απαντούν στις γραμματικές όλων των ανθρώπινων γλωσσών. Οι ομιλητές γνωρίζουν τις συντακτικές κατηγορίες της γλώσσας τους, ακόμα και αν δε γνωρίζουν την τεχνική ορολογία. Η γνώση μας για τις συντακτικές τάξεις αποκαλύπτεται όταν υποκαθιστούμε ισοδύναμες φράσεις, όπως μόλις κάναμε στα παραδείγματα της σελίδας 181, και όταν χρησιμοποιούμε τα διάφορα συντακτικά τεστ που εφαρμόσαμε λίγο παραπάνω.

Εκτός από τα συντακτικά τεστ, υπάρχουν και πειράματα που μαρτυρούν υπέρ της συστατικής δομής. Σε αυτά τα πειράματα τα άτομα ακούν προτάσεις που περιέχουν θορύβους σαν «κλικ» οι οποίοι εισάγονται σε τυχαία σημεία. Σε ορισμένες περιπτώσεις το «κλικ» εμφανίζεται στα όρια ενός συστατικού, π.χ. μεταξύ μιας ΟΦ-υποκειμένου και μιας ΡΦ. Σε άλλες προτάσεις το «κλικ» εισάγεται στο μέσο ενός συστατικού, π.χ. μεταξύ ενός προσδιοριστή και μιας ΟΦ. Στη συνέχεια ζητείται από τα άτομα να αναφέρουν πού εμφανίστηκε το «κλικ». Από τη διεξαγωγή των πειραμάτων προέκυψαν δύο ενδιαφέροντα συμπεράσματα: Πρώτον, τα άτομα αντιλήφθηκαν το «κλικ» και θυμούνταν καλύτερα τη θέση του όταν αυτό εμφανιζόταν στα όρια ενός συστατικού. Δεύτερον, ενώ τα «κλικ» εμφανίζονταν μέσα σ' ένα συστατικό, τα άτομα ανέφεραν ότι είχαν εμφανιστεί μεταξύ συστατικών. Με άλλα λόγια, τα άτομα μετέθεσαν τα «κλικ» και τα τοποθέτησαν στα όρια των συστατικών. Αυτά τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι ομιλητές αντιλαμβάνονται τις προτάσεις σε μέρη που αντιστοιχούν σε γραμματικά συστατικά, κάτι που συνηγορεί υπέρ της ψυχολογικής υπόστασης της συστατικής δομής.¹

4.3.2 Δέντρα φραστικής δομής

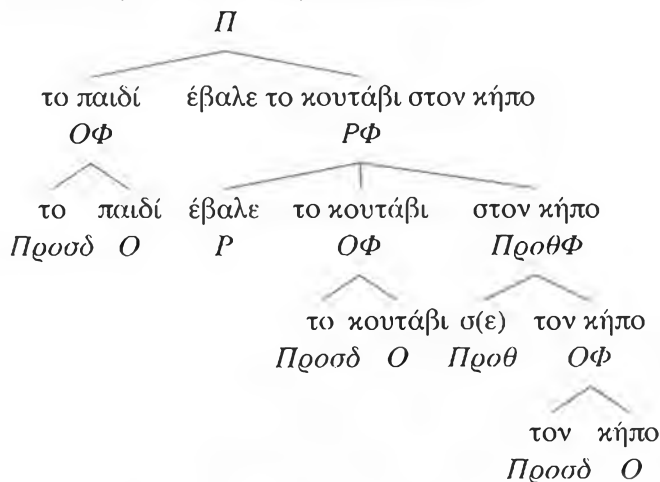
Πολύ καλά γνωρίζει όποιος στο Δέντρο της Γραμματικής σκαρφαλώνει
 πού το Όνομα και το Ρήμα κι η Μετοχή φυτρώνει.
 John Dryden, «The Sixth Satyr of Juvenal»

Το δεντροδιάγραμμα στην επόμενη σελίδα παρέχει επιγραφές για καθένα από τα συστατικά της πρότασης *Το παιδί έβαλε το κοντάβι στον κήπο*. Οι επιγραφές αυτές δείχνουν ότι ολόκληρη η πρόταση ανήκει στη συντακτική κατηγορία Π, ότι το

1. J. Fodor & T. Bever, «The Psychological Reality of Linguistic Segments», *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 4, 1965: 414-420.

παιδί και το κουτάβι είναι ΟΦ, ότι η φράση έβαλε το κουτάβι είναι μια ΡΦ, ότι στον κήπο είναι μια ΠροθΦ κ.ο.κ.

Το παιδί έβαλε το κουτάβι στον κήπο

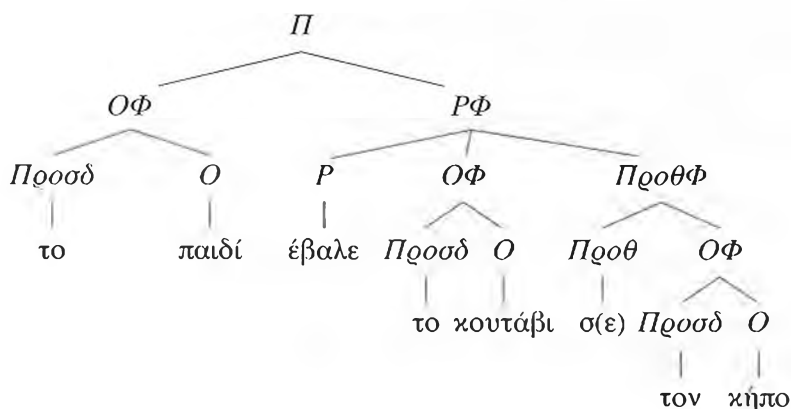

Το δεντροδιάγραμμα που περιέχει πληροφορίες για τις συντακτικές κατηγορίες ονομάζεται **δέντρο φραστικής δομής**, και μερικές φορές **δέντρο συστατικής δομής**. Το δέντρο αυτό δείχνει ότι η πρόταση είναι συγχρόνως και μια γραμμική διαδοχή λέξεων, και μια ιεραρχική δομή με φράσεις που περιέχονται σε μεγαλύτερες φράσεις. Τα δέντρα φραστικής δομής είναι γραφικές αναπαραστάσεις της γνώσης των ομητών για την προτασιακή δομή της γλώσσας τους.

Στα δέντρα φραστικής δομής αναπαρίστανται τρεις πτυχές της συντακτικής γνώσης του ομητή:

- η γραμμική σειρά των λέξεων (όρων) της πρότασης,
- οι ομαδοποιήσεις των λέξεων σε συντακτικές κατηγορίες,
- η ιεραρχική δομή των συντακτικών κατηγοριών (π.χ. μια Π συντίθεται από μια ΟΦ που ακολουθείται από μια ΡΦ, μια ΡΦ συντίθεται από ένα Ρ το οποίο μπορεί να ακολουθείται από μια ΟΦ κ.ο.κ.).

Ένα δέντρο φραστικής δομής που αποκαλύπτει με σαφήνεια αυτές τις ιδιότητες μπορεί να αναπαραστήσει κάθε πρόταση οποιασδήποτε ανθρώπινης γλώσσας. Προσέξτε ωστόσο ότι το παραπάνω δέντρο φραστικής δομής είναι σωστό, περιέχει όμως πλεονάζουσες πληροφορίες. Η λέξη *παιδί* επαναλαμβάνεται τρεις φορές στο δέντρο, η λέξη *κουτάβι* επαναλαμβάνεται τέσσερις φορές κ.ο.κ. Μπορούμε να απλοποιήσουμε το δέντρο γράφοντας τις λέξεις μόνο μία φορά στο τέλος του διαγράμματος. Μόνο οι συντακτικές κατηγορίες στις οποίες ανήκουν οι λέξεις χρειάζεται να παραμείνουν στα υψηλότερα επίπεδα του δέντρου.

Καμία πληροφορία δε χάνεται σε αυτή την απλοποιημένη εκδοχή του δέντρου. Η συντακτική κατηγορία κάθε λέξης εμφανίζεται αμέσως από πάνω της. Με τον τρόπο αυτό το *το* φαίνεται ότι είναι ένας προσδιοριστής,² το *παιδί* είναι όνομα κ.ο.κ. Στο Κεφάλαιο 3 αναφέραμε ότι η συντακτική κατηγορία κάθε λέξης υπάρχει καταχωρισμένη στα νοητικά μας λεξικά. Τώρα βλέπουμε πώς χρησιμοποιείται αυτή η πληροφορία από τη σύνταξη μιας γλώσσας. Οι λέξεις εμφανίζονται στα δέντρα κάτω από επιγραφές που αντιστοιχούν στις συντακτικές τους κατηγορίες. Τα ονόματα είναι κάτω από την επιγραφή Ο, οι προθέσεις κάτω από την Προθ κ.ο.κ.

Δεν έχουμε δώσει ακόμα ορισμούς γι' αυτές τις συντακτικές κατηγορίες. Οι παραδοσιακοί ορισμοί συνήθως αναφέρονται στη σημασία και είναι είτε ανακριβείς είτε λανθασμένοι. Για παράδειγμα, ένα όνομα ορίζεται συχνά ως «πρόσωπο, τόπος ή πράγμα». Ωστόσο, στην πρόταση *Το να βλέπεις είναι το να πιστεύεις*, το *το να βλέπεις* και το *το να πιστεύεις* είναι ονοματικά (ονοματοποιημένα) στοιχεία, αλλά δεν είναι ούτε πρόσωπα, ούτε τόποι, ούτε πράγματα. Οι συντακτικές κατηγορίες ορίζονται καλύτερα με βάση τους συντακτικούς κανόνες της γραμματικής. Για παράδειγμα, άλλου είδους ορισμοί για το όνομα, όπως «η κεφαλή μιας ΟΦ» ή «μια γραμματική μονάδα που εμφανίζεται μαζί με έναν προσδιοριστή» ή «που μπορεί να μετατεθεί στις παθητικές προτάσεις», συνιστούν πιο ακριβείς χαρακτηρισμούς για τη συγκεκριμένη κατηγορία.

Οι μεγαλύτερες συντακτικές κατηγορίες, όπως η ΡΦ, προσδιορίζονται ως αυτές που αποτελούνται από όλες τις συντακτικές κατηγορίες και τις λέξεις που βρίσκονται κάτω από αυτό το σημείο, ή τον **κόμβο**, στο δέντρο. Η ΡΦ στο παραπάνω δέντρο φραστικής δομής αποτελείται από τους κόμβους των συντακτικών κατηγοριών Ρ και ΟΦ, ΠροθΦ, και τις λέξεις *έβαλε*, *το*, *κουτάβι*, *σ(ε)*, *τον* και *κήπο*. Εφόσον το *το κουτάβι* μπορεί να ανιχνευτεί στο δέντρο έως και τον κόμβο ΟΦ,

2. Η κατηγορία Προσδ περιλαμβάνει τα άρθρα, καθώς επίσης κι έναν αριθμό εκφράσεων όπως: *αυτά, κάθε, πέντε, της ξαδέλφης σου της Μαρίας* κ.ο.κ.

το συστατικό αυτό είναι μια ονομαστική φράση. Εφόσον το *στον κήπο* μπορεί να ανιχνευτεί στο δέντρο έως και τον κόμβο ΠροθΦ, το συστατικό αυτό είναι μια προθετική φράση. Το δέντρο φραστικής δομής αντανακλά τη διαίσθηση του ομιλητή για τις φυσικές ομαδοποιήσεις των λέξεων σε μια πρόταση.

Το δέντρο φραστικής δομής επίσης δηλώνει με απλό τρόπο ποιοι συνδυασμοί λέξεων δεν αποτελούν συντακτικές κατηγορίες. Για παράδειγμα, εφόσον δεν υπάρχει κανένας κόμβος πάνω από τις λέξεις *έβαλε και το* ο οποίος να τις συνδέει, οι δύο αυτές λέξεις δεν αποτελούν μια συντακτική κατηγορία, επιβεβαιώνοντας έτσι τις κρίσεις που διατυπώσαμε προηγουμένως.

Το δέντρο φραστικής δομής δείχνει επίσης ότι κάποιες συντακτικές κατηγορίες συντίθενται από άλλες συντακτικές κατηγορίες. Η πρόταση *Το παιδί έβαλε το κοντάβι στον κήπο* αποτελείται από μία ΟΦ, *το παιδί*, και μία ΡΦ, *έβαλε το κοντάβι στον κήπο*. Η ΡΦ αποτελείται από το ρήμα *έβαλε*, την ΟΦ *το κοντάβι* και την ΠροθΦ *στον κήπο*. Μαζί ο προσδιοριστής *το* και το όνομα *κοντάβι* συνιστούν μία ΟΦ, αλλά μεμονωμένα κανένα δεν αποτελεί ΟΦ. Η ΠροθΦ περιέχει την πρόθεση *σ(ε)* και την ΟΦ *τον κήπο*. Κάθε κόμβος που βρίσκεται ψηλότερα στο δέντρο λέγεται ότι **κυριαρχεί** σε όλες τις κατηγορίες που βρίσκονται κάτω από αυτόν. Η ΡΦ κυριαρχεί στο Ρ, στην ΟΦ και στην ΠροθΦ, και επίσης κυριαρχεί στον Προσδ, στο Ο, στην Προθ και στην ΠροθΦ. Ένας κόμβος λέγεται ότι **κυριαρχεί άμεσα** στις κατηγορίες που βρίσκονται ένα επίπεδο κάτω από αυτόν. Η ΡΦ κυριαρχεί άμεσα στο Ρ, στην ΟΦ και στην ΠροθΦ. Οι κατηγορίες που κυριαρχούνται άμεσα από τον ίδιο κόμβο λέγονται **αδελφικές**. Οι Ρ, ΟΦ και ΠροθΦ είναι αδελφικές κατηγορίες στην πρόταση *το παιδί έβαλε το κοντάβι στον κήπο*.

4.3.3 Κεφαλές και συμπληρώματα

Τα δέντρα φραστικής δομής δείχνουν επίσης τις σχέσεις μεταξύ των στοιχείων μιας πρότασης. Ένα είδος σχέσης είναι αυτή μεταξύ της **κεφαλής** μιας φράσης και των άλλων μελών αυτής της φράσης. Είπαμε προηγουμένως ότι κάθε ΡΦ περιέχει ένα ρήμα. Το ρήμα είναι η κεφαλή της ΡΦ. Η ΡΦ μπορεί επίσης να περιέχει και άλλες κατηγορίες, όπως μια ΟΦ ή μια ΠροθΦ. Με λίγα λόγια, ολόκληρη η φράση αναφέρεται σε οτιδήποτε αναφέρεται το ρήμα-κεφαλή. Η ΡΦ *έβαλε το κοντάβι στον κήπο* π.χ. αναφέρεται στο γεγονός της «τοποθέτησης». Τα άλλα συστατικά που περιέχονται στη ΡΦ και συμπληρώνουν τη σημασία της ονομάζονται **συμπληρώματα**. Το άμεσο αντικείμενο *το κοντάβι* είναι ένα συμπλήρωμα, όπως είναι και η ΠροθΦ *στον κήπο*. Συμπλήρωμα ρήματος μπορεί να είναι επίσης μία πρόταση, όπως στην πρόταση *Νόμιζα ότι το παιδί βρήκε το κοντάβι*.

Κάθε φραστική κατηγορία έχει μια κεφαλή του ίδιου συντακτικού τύπου. Οι ΟΦ έχουν ονόματα ως κεφαλές, οι ΠροθΦ έχουν προθέσεις ως κεφαλές, οι ΕπιθΦ έχουν ως κεφαλές επίθετα κ.ο.κ. Επίσης κάθε κατηγορία μπορεί να έχει συμπληρώματα. Στην πρόταση *Ο άντρας με το τηλεσκόπιο μου χαμογέλασε* η ΠροθΦ με

το *τηλεσκόπιο* είναι το συμπλήρωμα του ονόματος-κεφαλή *άντρας*. Άλλα παραδείγματα από συμπληρώματα ΟΦ μπορούμε να δούμε παρακάτω:

ένα κουτί από μπισκότα
 μια φωτογραφία με τη Μαρία
 ένα άτομο άξιο επαίνου για τις απόψεις του
 ένα αγόρι που έκανε ένα τέλειο παιχνίδι

Καθένα από αυτά τα παραδείγματα είναι μια ΟΦ που περιέχει ένα όνομα-κεφαλή, το οποίο ακολουθείται από μια ΠροθΦ (*από μπισκότα, με τη Μαρία*), μια ΕπιΟΦ (*άξιο επαίνου*) ή ένα προτασιακό συμπλήρωμα (*που έκανε ένα τέλειο παιχνίδι*). Η σχέση κεφαλής-συμπληρώματος είναι καθολική. Όλες οι γλώσσες έχουν προτάσεις που έχουν κεφαλή και που περιέχουν συμπληρώματα.

Ωστόσο η σειρά των δύο συστατικών μπορεί να διαφέρει σε διαφορετικές γλώσσες. Για παράδειγμα, στην αγγλική η κεφαλή είναι πρώτη στη σειρά, και ακολουθείται από ένα συμπλήρωμα, ενώ η σειρά των όρων είναι αυστηρά: «Υ(ποκείμενο)» που ακολουθείται από το «Ρ(ήμα)» που ακολουθείται από το «Α(ντικείμενο)» (Υ-Ρ-Α). Στην ελληνική, παρ' ότι οι κεφαλές προηγούνται των συμπληρωμάτων, όπως στην αγγλική, για διάφορους λόγους που δε θα μας απασχολήσουν εδώ η σειρά των όρων καταλήγει να είναι ελεύθερη. Με άλλα λόγια, οι όροι Υ, Ρ και Α μπορούν να διατάσσονται μεταξύ τους με όλους τους δυνατούς συνδυασμούς (Υ-Ρ-Α, Ρ-Υ-Α, Υ-Α-Ρ, Α-Υ-Ρ, Α-Ρ-Υ και Ρ-Α-Υ). Αντίθετα με την αγγλική και την ελληνική, στην ιαπωνική τα συμπληρώματα προηγούνται των κεφαλών, όπως βλέπουμε στα παρακάτω παραδείγματα:

Taro-ga inu-o mituketa
 ο Taro σκύλο βρήκε
 Ο Taro βρήκε ένα σκύλο.

Taro-ga inu-o isu-ni oita
 ο Taro σκύλο καρέκλα έβαλε
 Ο Taro έβαλε το σκύλο στην καρέκλα.

Piza-o tabeta otoko
 πίτσα έφαγε άντρας
 ο άντρας που έφαγε πίτσα

Στην πρώτη πρόταση το άμεσο αντικείμενο *σκύλος* προηγείται του ρήματος *βρήκε*. Στη δεύτερη και τα δύο αντικείμενα *σκύλο* και *καρέκλα* προηγούνται του ρήματος, ενώ στην τρίτη η αναφορική πρόταση *piza-o tabeta*, «που έφαγε πίτσα», προηγείται του ονόματος-κεφαλή «άντρας», το οποίο τροποποιεί.

4.3.3.1 Επιλογή

Το κατά πόσο το ρήμα δέχεται ένα ή περισσότερα συμπληρώματα εξαρτάται από τις ιδιότητες του. Το ρήμα *βρίσκω* π.χ. είναι ένα **μεταβατικό ρήμα** και απαιτεί ως συμπλήρωμά του μια ΟΦ στη θέση άμεσου αντικειμένου. Η επιπρόσθετη αυτή προδιαγραφή ονομάζεται **επιλογή** και περιέχεται στο λεξικό λήμμα κάθε λέξης.

Το αγόρι βρήκε την μπάλα.

- * Το αγόρι βρήκε γρήγορα.
- * Το αγόρι βρήκε στο σπίτι.

Τα παραπάνω παραδείγματα στα οποία το *βρίσκω* δεν έχει άμεσο αντικείμενο δεν είναι γραμματικά. Τα ρήματα επιλέγουν διαφορετικά είδη συμπληρωμάτων, και τα συμπληρώματα που επιλέγουν πρέπει να εμφανίζονται στην πρόταση. Το ρήμα *βάζω* εμφανίζεται και με ΟΦ και με ΠροθΦ, και δεν μπορεί να εμφανιστεί μόνο με τη μία ή μόνο με την άλλη:

Ο Πέτρος έβαλε το γάλα στο ψυγείο.

- * Ο Πέτρος έβαλε το γάλα.
- * Η Καίτη έβαλε στο ψυγείο.

Το *κοιμάμαι* είναι ένα **αμετάβατο ρήμα** — δεν μπορεί να λάβει μια ΟΦ ως συμπλήρωμά του. Έτσι, αν ένα ρήμα δεν επιλέγει ένα συμπλήρωμα, αυτό δε θα πρέπει να εμφανίζεται στην πρόταση.

Ο Μιχάλης κοιμήθηκε.

- * Ο Μιχάλης κοιμήθηκε ένα ψάρι.

Ορισμένα ρήματα όπως το *νομίζω* επιλέγουν μια Π ως συμπλήρωμά τους. Άλλα ρήματα όπως το *λέω* επιλέγουν μια ΟΦ ή/και μια ΠροθΦ ή/και μια Π για συμπλήρωμά τους, ενώ το *αισθάνομαι* επιλέγει μια ΕπθΦ ή μια Π:

Νομίζω ότι ο Πέτρος κέρδισε τον αγώνα.

Είπα στον Πέτρο ότι ο Μιχάλης πήρε το ποδήλατό του.

Αισθάνονταν δυνατοί σαν λιοντάρια.

Αισθάνονται ότι μπορούν να νικήσουν.

- * Αισθάνονται.

Και άλλες κατηγορίες εκτός από τα ρήματα επιλέγουν επίσης τα συμπληρώματά τους. Για παράδειγμα, το όνομα *πίστη* επιλέγει είτε μια ΠροθΦ είτε μια Π, όπως φαίνεται από τα δύο παραδείγματα που ακολουθούν:

η πίστη στην ελευθερία του λόγου

η πίστη ότι η ελευθερία του λόγου είναι βασικό δικαίωμα

Το όνομα *συμπαράσταση* π.χ. επιλέγει μια ΠροθΦ, αλλά όχι μια Π:

τη *συμπαράστασή* τους στα θύματα

*τη *συμπαράστασή* τους ότι τα θύματα είναι τόσο φτωχά

Το επίθετο *κουρασμένος* επιλέγει μια ΠροθΦ:

κουρασμένος από τη βαρετή δουλειά του

Ορισμένες επιλογικές ιδιότητες είναι προαιρετικές. Για παράδειγμα, τα ονόματα *πεποιθήσεις* και *συμπαράσταση* μπορούν επίσης να εμφανιστούν χωρίς συμπληρώματα, όπως και το επίθετο *κουρασμένος*:

Ο Γιάννης έχει ακραίες *πεποιθήσεις*.

Οι άνθρωποι εξέφρασαν τη *συμπαράστασή* τους.

Οι φοιτητές ήταν *κουρασμένοι*.

Επιπλέον πολλά ρήματα όπως το *τρώω* είναι προαιρετικώς μεταβατικά:

Ο Γιάννης έφαγε ένα σάντουιτς.

Ο Γιάννης τρώει τακτικά.

Η πληροφορία σχετικά με το πότε ένα συμπλήρωμα είναι προαιρετικό ή υποχρεωτικό περιέχεται στο λεξικό λήμμα των συγκεκριμένων λέξεων.

Ο ορθός σχηματισμός μιας φράσης εξαρτάται από δύο τουλάχιστον παράγοντες — από το εάν η φράση συμμορφώνεται στις απαιτήσεις της φραστικής δομής μιας γλώσσας, και από το εάν η φράση συμμορφώνεται στις επιλογικές απαιτήσεις της κεφαλής.

4.3.3.2 Ποια είναι η κεφαλή της πρότασης;

Είπαμε προηγουμένως ότι όλες οι φράσεις έχουν κεφαλές. Με βάση αυτό θα μιλήσουμε για μία κατηγορία την οποία δεν έχουμε εξετάσει μέχρι τώρα, την πρόταση (Π). Για λόγους ομοιομορφίας, θέλουμε όλες οι κατηγορίες να έχουν κεφαλές, αλλά ποια είναι η κεφαλή της πρότασης; Για να απαντήσουμε στην ερώτηση αυτή, ας εξετάσουμε κάποιες προτάσεις της αγγλικής όπως οι ακόλουθες:

Sam will kick the ball.

Ο Sam θα κλοτσήσει την μπάλα.

Sam has kicked the ball.

Ο Sam έχει κλοτσήσει την μπάλα.

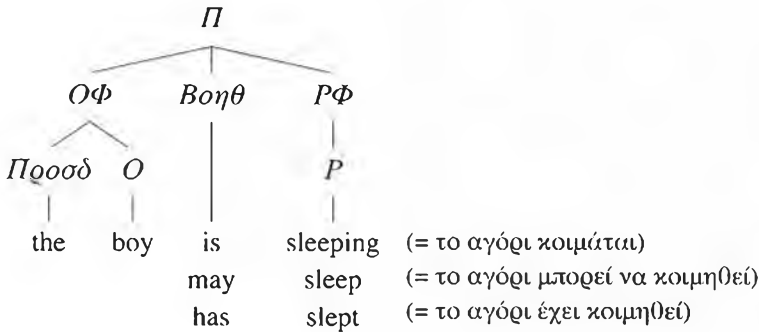
Sam is kicking the ball.

Ο Sam κλοτσάει την μπάλα.

Sam may kick the ball.

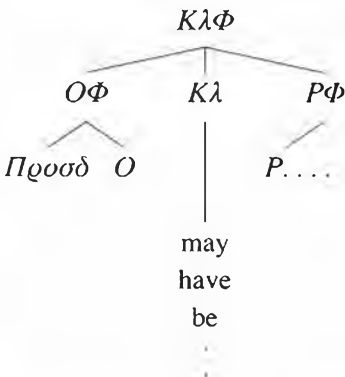
Ο Sam μπορεί να κλοτσήσει την μπάλα.

Λέξεις όπως οι *will, have, is* και *may* ανήκουν στην τάξη των βοηθητικών ρημάτων (Βοηθ) της αγγλικής, η οποία περιλαμβάνει επίσης τα *might, would, could, can* και πολλά άλλα. Τα βοηθητικά, εκτός από το *be* και το *have*, αναφέρονται επίσης και ως **τροπικά**. Τα βοηθητικά είναι λειτουργικές λέξεις, όπως είπαμε και στο Κεφάλαιο 3, και εμφανίζονται σε δομές όπως η ακόλουθη:

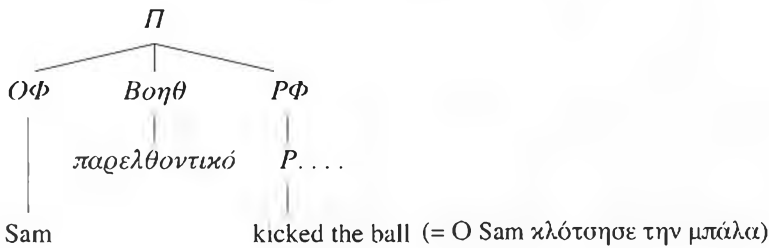
Τα βοηθητικά ρήματα προσδιορίζουν το χρονικό πλαίσιο για την πρόταση, ανάλογα με το εάν η κατάσταση που περιγράφεται από την πρόταση θα λάβει χώρα ή έχει ήδη λάβει χώρα ή λαμβάνει χώρα τώρα. Ένα τροπικό ρήμα όπως το *may* περιέχει την «πιθανότητα» ως μέρος της σημασίας του και μας «λέει» ότι είναι πιθανό η κατάσταση να συμβεί σε κάποια χρονική στιγμή στο μέλλον. Η κατηγορία Βοηθ είναι μια κατηγορία που μπορεί φυσιολογικά να αποτελεί την κεφαλή μιας πρότασης. Όπως ακριβώς μια ΡΦ σχετίζεται με το γεγονός που περιγράφει το ρήμα — το *τρώω παγωτό* σχετίζεται με το «φάγωμα» —, έτσι και μια πρόταση σχετίζεται με μια κατάσταση ή ένα σύνολο περιστάσεων και συνθηκών που λαμβάνουν χώρα κάποια στιγμή μέσα στο χρόνο.

Για να αποδώσουμε καλύτερα την ιδέα ότι το βοηθητικό ρήμα είναι η κεφαλή της πρότασης, τα σύμβολα Κλ (**κλίση**) και ΚλΦ (**κλιτική φράση**) χρησιμοποιούνται συχνά αντί των Βοηθ και Π, όπως βλέπουμε στο παρακάτω δέντρο φραστικής δομής:

Εδώ θα συνεχίσουμε να χρησιμοποιούμε τα σύμβολα Π και Βοηθ, πρέπει όμως να θυμόμαστε ότι τα Βοηθ και Π έχουν την ίδια σχέση μεταξύ τους όπως τα Ρ και ΡΦ, Ο και ΟΦ κ.ο.κ.

Δεν έχουν όλες οι προτάσεις βοηθητικά ρήματα. Για παράδειγμα, η πρόταση της αγγλικής *Sam kicked the ball* (= Ο Sam κλότσησε την μπάλα) δεν περιέχει ούτε τροπικό, ούτε *have*, ούτε *be*. Ωστόσο υπάρχει χρονική αναφορά στη συγκεκριμένη πρόταση, και αυτή είναι ο παρελθοντικός χρόνος στο ρήμα *kicked*. Στις προτάσεις χωρίς βοηθητικά ο χρόνος της πρότασης αποτελεί την κεφαλή. Αντί να έχουμε μια λειτουργική λέξη κάτω από την κατηγορία Βοηθ (ή Κλ), έχουμε ένα χρονικό χαρακτηρισμό, *παροντικό* ή *παρελθοντικό*, όπως στο ακόλουθο δέντρο. Το ρήμα στη ΡΦ πρέπει να συμφωνεί με το χρόνο στο Βοηθ. Για παράδειγμα, αν ο χρόνος της πρότασης είναι παρελθοντικός, τότε το ρήμα πρέπει να έχει το πρόσφυμα *-ed* [ή να είναι ένα ρήμα με ανώμαλο παρελθοντικό τύπο, όπως το *ate* (= έφαγα)]:

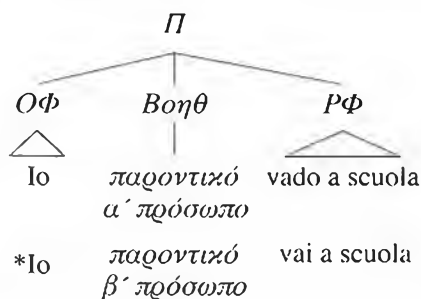

Αντίστοιχα στην ελληνική εμφανίζεται το πρόσφυμα *-σ-* (η συνοπτική ρηματική άποψη), π.χ. *κλοτσ-άω* > *κλότση-σ-α*, *τρέχω* > *έτρεξα* ([étrek-s-a]), καθώς και οι ανώμαλοι (υποκατάστατοι) τύποι, π.χ. *τρώω* > *έφαγα*, *λέω* > *είπα* κτλ.

Μια ιδιότητα της αγγλικής και πολλών άλλων γλωσσών είναι ότι η κεφαλή της πρότασης μπορεί να περιέχει μόνο έναν αφηρημένο χρονικό χαρακτηρισμό και όχι μια πραγματική λέξη, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του αγγλικού παρελθοντικού χρόνου. Όσον αφορά το μέλλοντα όμως, η λέξη *will* εμφανίζεται ως το βοηθητικό ρήμα. Το *do* είναι μια λέξη που φέρει χρόνο και τη βρίσκουμε στις αρνητικές προτάσεις της αγγλικής, όπως *John did not go* (= Ο John δεν πήγε), και στις ερωτήσεις, όπως *Where did John go?* (= Πού πήγε ο John;). Στις προτάσεις αυτές το *did* σημαίνει «παρελθοντικός χρόνος».

Εκτός από τον καθορισμό της χρονικής αναφοράς μιας πρότασης, η κατηγορία Βοηθ καθορίζει τα χαρακτηριστικά συμφωνίας του υποκειμένου. Για παράδειγμα, αν το υποκείμενο είναι το *we*, το Βοηθ περιέχει τα χαρακτηριστικά του α' πληθυντικού προσώπου· αν το υποκείμενο είναι το *he* ή το *she*, το Βοηθ περιέχει τα χαρακτηριστικά του γ' ενικού προσώπου. Έτσι μια άλλη λειτουργία των συντακτικών κανόνων είναι να χρησιμοποιούν το Βοηθ ως «προξενήτρα» μεταξύ του υποκειμένου και του ρήματος. Όταν το υποκείμενο και το ρήμα φέρουν τα ίδια χαρακτηριστικά, το Βοηθ τα συνταιριάζει· όταν έχουν ασύμβατα χαρακτηριστικά, το

Βοηθ δεν μπορεί να τα συνταιριάξει, κι έτσι η πρόταση είναι αντιγραμματική. Αυτή η λειτουργία του «προξενιού» των συντακτικών κανόνων είναι περισσότερο εμφανής σε γλώσσες όπως η ιταλική και η ελληνική, οι οποίες έχουν πολλά και διαφορετικά μορφήματα συμφωνίας (βλ. Κεφάλαιο 3). Ας ριξουμε μια ματιά στην ιταλική πρόταση που σημαίνει «Πηγαίνω στο σχολείο»:

Το ρήμα *vado* (= πηγαίνω) στην πρώτη πρόταση φέρει το μόρφημα του α' ενικού προσώπου -ο, το οποίο αντιστοιχεί στο χαρακτηριστικό συμφωνίας στο Βοηθ, που με τη σειρά του αντιστοιχεί στο υποκείμενο *Io* (= εγώ). Στη δεύτερη πρόταση υπάρχει έλλειψη αντιστοιχίας μεταξύ του α' προσώπου του υποκειμένου και των χαρακτηριστικών β' προσώπου στο Βοηθ (και στο ρήμα), κι έτσι η πρόταση είναι αντιγραμματική.

4.3.4 Η απεραντοσύνη της γλώσσας

Έτσι, παρατηρούν οι φυσιοδίφες, ένας ψύλλος
 έχει επάνω του μικρότερους ψύλλους που τρέφονται απ' αυτόν·
 και αυτοί έχουν ακόμα μικρότερους ψύλλους που τους τσιμπάνε,
 και αυτό συνεχίζεται επ' άπειρον.
 Jonathan Swift, «On Poetry, A Rhapsody»

Όπως είπαμε προηγουμένως, ο αριθμός των προτάσεων σε μια γλώσσα είναι άπειρος, γιατί οι ομιλητές μπορούν να επιμηκύνουν κάθε πρόταση με διάφορους τρόπους, όπως προσθέτοντας ένα επίθετο ή εισάγοντας προτάσεις μέσα σε προτάσεις. Ακόμα και τα παιδιά γνωρίζουν πώς να παράγουν και να κατανοούν ιδιαίτερα μεγάλες προτάσεις, κι επίσης γνωρίζουν πώς να τις κάνουν ακόμα μεγαλύτερες, όπως φαίνεται από το παιδικό ποιηματάκι για το σπίτι που έχτισε ο Jack:

*This is the farmer sowing the corn
 that kept the cock that crowed in the morn,
 that walked the priest all shaven and shorn,
 that married the man all tattered and torn,*

*that kissed the maiden all forlorn,
that milked the cow with the crumpled horn,
that tossed the dog,
that worried the cat,
that killed the rat,
that ate the malt,
that lay in the house that Jack built.*

Το παιδί αρχίζει το ποίημα με την πρόταση *This is the house that Jack built* (= Αυτό είναι το σπίτι που έχτισε ο Jack), συνεχίζει επιμηκύνοντάς τη σε *This is the malt that lay in the house that Jack built* (= Αυτό είναι το κριθιάρι που είναι απλωμένο στο σπίτι που έχτισε ο Jack) κ.ο.κ.

Μπορούμε να προσθέσουμε οποιοσδήποτε από τις φράσεις που ακολουθούν στην αρχή του παραπάνω ποιήματος, και πάλι να έχουμε μια γραμματική πρόταση:

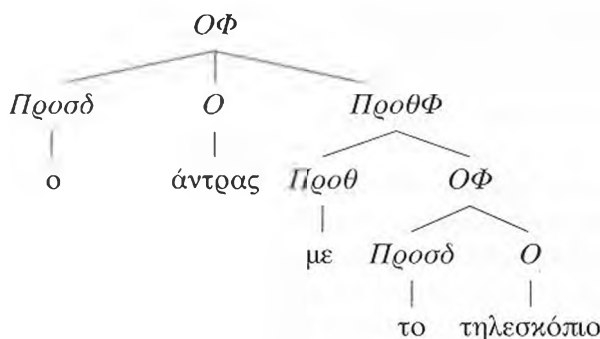
I think that ...

What is the name of the unicorn that noticed that...

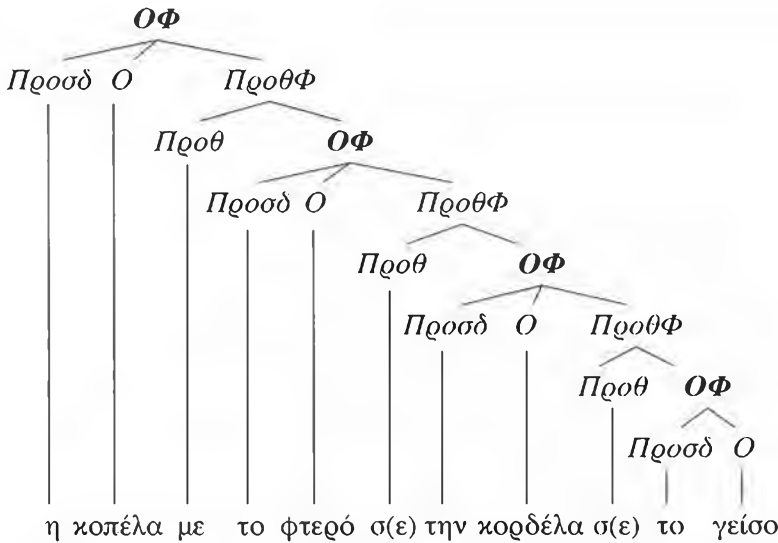
Ask someone if...

Do you know whether...

Τα δέντρα φραστικής δομής συλλαμβάνουν επίσης την απεριόριστη αυτή πλευρά της γλώσσας. Μια ΟΦ μπορεί να εμφανιστεί αμέσως κάτω από μια ΠροθΦ, η οποία μπορεί να εμφανιστεί αμέσως κάτω από μια υψηλότερη ΟΦ, όπως στο *ο άντρας με το τηλεσκόπιο*:

Η περίπλοκη (αλλά κατανοητή) ΟΦ η *κοπέλα με το φτερό στην κορδέλα στο γείσο*, όπως φαίνεται στο δέντρο φραστικής δομής της επόμενης σελίδας, δείχνει ότι μπορούμε να επαναλάβουμε τον αριθμό των ΟΦ κάτω από τις ΠροθΦ κάτω από τις ΟΦ χωρίς περιορισμό:

Η ΟΦ που απεικονίζεται εδώ, αν και περίπλοκη, δεν παραβιάζει κανέναν κανόνα της σύνταξης, και άρα αποτελεί μια γραμματική ΟΦ. Επιπλέον μπορεί να επιμηκυνθεί ακόμα περισσότερο αν ελεγκτίνουμε την τελευταία ΟΦ (το γείσο) προσθέτοντας μια ΠροθΦ (από το καπέλο της), για να παραχθεί η μεγαλύτερη φράση: η κοπέλα με το φτερό στην κορδέλα στο γείσο από το καπέλο της.

Η επανάληψη των κατηγοριών μέσα σε άλλες κατηγορίες είναι κοινή διεργασία σε όλες τις γλώσσες. Επιτρέπει στους ομιλητές να χρησιμοποιούν τις ίδιες συντακτικές κατηγορίες αρκετές φορές, με διαφορετικές λειτουργίες, στην ίδια πρόταση. Η δυναμικότητα του εγκεφάλου μας είναι πεπερασμένη, ικανή να αποθηκεύει μόνο έναν πεπερασμένο αριθμό κατηγοριών και κανόνων για τους συνδυασμούς τους. Κι όμως, τα πεπερασμένα αυτά μέσα μάς παρέχουν ένα άπειρο σύνολο από προτάσεις.

Η ιδιότητα αυτή της γλώσσας εξηγεί επίσης τη διαφορά μεταξύ της γλωσσικής ικανότητας και της γλωσσικής επίτεσης, για τις οποίες έγινε λόγος στο Κεφάλαιο 1. Όλοι οι ομιλητές μπορούν, ως μέρος της γλωσσικής τους ικανότητας — των νοητικών τους γραμματικών —, να τοποθετούν ΟΦ μέσα σε ΠροθΦ μέσα σε ΟΦ επ' άπειρον. Ωστόσο, όσο οι δομές επιμηκύνονται, η παραγωγή και η κατανόησή τους γίνονται όλο και πιο δύσκολες. Αυτό μπορεί να οφείλεται στα όρια που θέτει η βραχυπρόθεσμη μνήμη, η μυϊκή κούραση, το λαχάνιασμα ή άλλοι παράγοντες επίτεσης (θα συζητήσουμε τους παράγοντες επίτεσης πιο διεξοδικά στο Κεφάλαιο 9).

Έτσι, παρ' όλο που οι κανόνες αυτοί παρέχουν στον ομιλητή πρόσβαση σε άπειρες προτάσεις, κανένας ομιλητής δεν εκφωνεί ούτε ακούει άπειρο αριθμό προτάσεων σε ολόκληρη τη ζωή του· ούτε καμία πρόταση έχει απεριόριστο μήκος, αν και κατά κανόνα δεν υπάρχει ανώτατο όριο στο μήκος των προτάσεων. Αυτή η ιδιότητα των γραμματικών εξηγεί επίσης τη δημιουργική πλευρά της γλωσσικής χρήσης, εφόσον επιτρέπει στους ομιλητές να παράγουν και να κατανοούν προτάσεις που δεν έχουν εκφωνηθεί ποτέ πριν.

4.4 Κανόνες φραστικής δομής

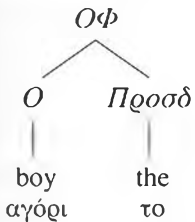
Καθένας που κατέχει πολύ καλά τη γλώσσα την οποία εκφωνεί [...] μπορεί να σχηματίσει νέες [...] φράσεις, αρκεί να συμπίπτουν με τη διάνοια της γλώσσας.

Michaelis, *Dissertation*, 1769

Το δέντρο φραστικής δομής είναι ένας τυπικός μηχανισμός που αναπαριστά τη γνώση που έχει ένας ομιλητής για τη δομή των προτάσεων της γλώσσας του. Όταν μιλάμε, δεν αντιλαμβανόμαστε ότι παράγουμε προτάσεις με τέτοιες δομές, όμως από ελεγχόμενα πειράματα φαίνεται ότι τις χρησιμοποιούμε στην παραγωγή του λόγου και στην κατανόησή του, όπως θα δούμε στο Κεφάλαιο 9.

Από τα δέντρα φραστικής δομής που αναπαριστούν τις προτάσεις της ελληνικής ή της αγγλικής παρατηρούμε ότι προκύπτουν συγκεκριμένα σχήματα. Στις συνήθεις προτάσεις η Π πάντα υποδιαιρείται σε ΟΦ Βοηθ ΡΦ. Όπως είπαμε και προηγουμένως, οι ΟΦ περιέχουν πάντα ονόματα· οι ΡΦ περιέχουν πάντα ρήματα· οι ΠροθΦ αποτελούνται από μία πρόθεση που ακολουθείται από μία ΟΦ· τέλος, οι ΕπιθΦ αποτελούνται από ένα επίθετο, το οποίο πιθανότατα ακολουθείται από ένα συμπλήρωμα.

Από όλες τις λογικά πιθανές δενδρικές δομές στην ουσία μόνο κάποιες απ' αυτές εμφανίζονται, έτσι όπως δεν είναι δυνατόν όλοι οι συνδυασμοί λέξεων να αποτελούν γραμματικές φράσεις ή προτάσεις. Για παράδειγμα, μία μη εμφανιζόμενη δενδρική δομή στα αγγλικά και στα ελληνικά είναι:

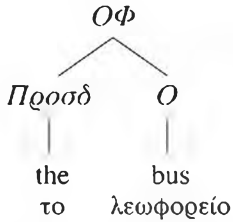

Ο ομιλητής μιας γλώσσας γνωρίζει κατά πόσο μια πρόταση ή μια φράση συνιστά μια πιθανή ή μια μη πιθανή δομή στη γλώσσα του. Η δομή που βλέπουμε στο παραπάνω δέντρο είναι μία μη πιθανή δομή για την αγγλική και την ελληνική.

Όπως ακριβώς ένας ομιλητής δεν μπορεί να έχει στο μυαλό του έναν απεριόριστο κατάλογο προτάσεων, έτσι δεν μπορεί να έχει στο μυαλό του και ένα απεριόριστο σύνολο δέντρων φραστικής δομής. Αντίθετα, η γνώση του για τις επιτρεπές και μη επιτρεπές δομές πρέπει να υπάρχει ως ένα πεπερασμένο σύνολο κανόνων που «γεννούν», ή παράγουν, ένα δέντρο για κάθε πρόταση σε μια γλώσσα. Αυτοί είναι οι **κανόνες φραστικής δομής**, οι οποίοι προσδιορίζουν με ακρίβεια και σαφήνεια τις δομές μιας γλώσσας. Εκφράζουν τις κανονικότητες της γλώσσας, όπως τη σειρά κεφαλής και συμπληρώματος και άλλες σχέσεις.

Για παράδειγμα, στην αγγλική και στην ελληνική μία ΟΦ περιέχει έναν προσ-

διοριστή που ακολουθείται από ένα όνομα. Ένα από τα πολλά επιτρεπτά υπο-δέντρα μιας ΟΦ μοιάζει με το παρακάτω:

Ο κανόνας φραστικής δομής που διατυπώνει ρητά την παραπάνω φραστική δομή είναι ο:

- ΟΦ \rightarrow Προσδ Ο

Ο κανόνας αυτός μας πληροφορεί για δύο πράγματα: πρώτον, μία ονοματική φράση μπορεί να περιέχει έναν προσδιοριστή και, δεύτερον, όταν ένας προσδιοριστής ακολουθείται από ένα όνομα, αυτό συνιστά μια ονοματική φράση.

Στα αριστερά του βέλους είναι η κατηγορία της οποίας τα συστατικά εμφανίζονται στη δεξιά πλευρά. Στη δεξιά πλευρά του βέλους φαίνεται επίσης η γραμμική σειρά των συστατικών αυτών. Οι κανόνες φραστικής δομής διατυπώνουν ρητά τη γνώση του ομιλητή για τη σειρά των λέξεων και την ομαδοποίησή τους σε συντακτικές κατηγορίες.

Μια ΟΦ μπορεί επίσης να περιέχει ένα συμπλήρωμα, όπως στο παράδειγμα *μια φωτογραφία με τη Μαρία* ή *ένα κοντί από μπισκότα*. Μπορούμε να καλύψουμε και αυτή την περίπτωση αναθεωρώντας τον κανόνα ώστε να περιλάβει προαιρετικά μια ΠροθΦ. Οι παρενθέσεις γύρω από την ΠροθΦ υποδεικνύουν ότι η εμφάνισή της είναι προαιρετική, αφού δεν έχουν ΠροθΦ όλες οι ΟΦ μιας γλώσσας.

- ΟΦ \rightarrow Προσδ Ο (ΠροθΦ)

Ο αναθεωρημένος αυτός κανόνας μάς λέει ότι μια ΟΦ μπορεί να περιέχει έναν προσδιοριστή που ακολουθείται από ένα όνομα το οποίο ακολουθείται από μια προαιρετική ΠροθΦ.

Τα δέντρα φραστικής δομής της προηγούμενης ενότητας δείχνουν ότι οι παρακάτω κανόνες φραστικής δομής αποτελούν επίσης μέρος της γραμματικής της αγγλικής (και της ελληνικής):

- ΡΦ \rightarrow Ρ ΟΦ
- ΡΦ \rightarrow Ρ ΟΦ ΠροθΦ

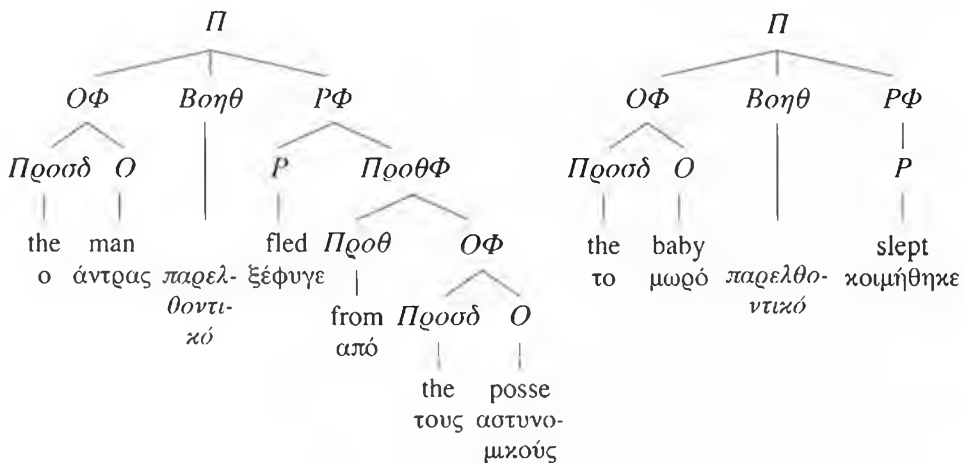
Ο πρώτος κανόνας δηλώνει ότι μια ΡΦ μπορεί να αποτελείται από ένα ρήμα που ακολουθείται από μία ΟΦ. Ο δεύτερος κανόνας μάς λέει ότι μια ΡΦ μπορεί επί-

σης να αποτελείται από ένα ρήμα που ακολουθείται από μία ΟΦ η οποία ακολουθείται από μία ΠροθΦ. Οι κανόνες αυτοί είναι γενικές δηλώσεις και δεν αναφέρονται σε συγκεκριμένη ΡΦ, ρήμα, ΟΦ ή ΠροθΦ.

Οι παραπάνω δύο κανόνες μπορούν να συγχωνευτούν σε μία μόνο δήλωση: Μία ΡΦ μπορεί να είναι ένα Ρ που ακολουθείται από μία ΟΦ, η οποία μπορεί ή δεν μπορεί να ακολουθείται από μία ΠροθΦ. Περικλείοντας το προαιρετικό στοιχείο σε παρενθέσεις, μπορούμε να συγχωνεύσουμε τους δύο κανόνες σε ένα μόνο κανόνα:

- $R\Phi \rightarrow R\ (O\Phi)\ (Προθ\Phi)$

Στην πραγματικότητα η ΟΦ είναι επίσης προαιρετική, όπως φαίνεται από τα παρακάτω δέντρα:

Στην πρώτη περίπτωση έχουμε μία ΡΦ που αποτελείται από ένα ρήμα και μία ΠροθΦ, αντιστοιχώντας στον κανόνα $R\Phi \rightarrow R\ Προθ\Phi$. Στη δεύτερη περίπτωση η ΡΦ αποτελείται μόνο από ένα ρήμα, αντιστοιχώντας στον κανόνα $R\Phi \rightarrow R$. Όλα τα παραπάνω στοιχεία σχετικά με τη ΡΦ μπορούν να διατυπωθούν ρητά με έναν και μόνο κανόνα:

- $R\Phi \rightarrow R\ (O\Phi)\ (Προθ\Phi)$

Ο κανόνας αυτός δηλώνει ότι μία ΡΦ αποτελείται από ένα ρήμα το οποίο μπορεί προαιρετικά να ακολουθείται από μία ΟΦ και/ή μία ΠροθΦ.

Άλλοι κανόνες φραστικής δομής μιας γλώσσας όπως τα αγγλικά ή τα ελληνικά θα μπορούσαν να είναι:

- $\Pi \rightarrow O\Phi\ Βοηθ\ Ρ\Phi$
- $Προθ\Phi \rightarrow Προθ\ O\Phi$
- $Επι\theta\Phi \rightarrow Επι\theta\ (Προθ\Phi)$

4.4.1 Δέντρα που μεγαλώνουν – Η σχέση μεταξύ των κανόνων φραστικής δομής και των δέντρων φραστικής δομής

Νομίζω ότι ποτέ δε θα δω
ένα ποίημα όμορφο σαν δέντρο.
Joyce Kilmer, «Trees»

Τα δέντρα φραστικής δομής ίσως να μην είναι τόσο όμορφα στην εμφάνιση όσο τα δέντρα που είχε στο μυαλό του ο Kilmer γράφοντας το παραπάνω ποίημα, αλλά αν ένα ποίημα είναι γραμμένο σε γραμματικά αγγλικά οι φράσεις του και οι προτάσεις του μπορούν να αναπαρασταθούν με δέντρα, και αυτά τα δέντρα μπορούν να καθοριστούν από τους κανόνες φραστικής δομής.

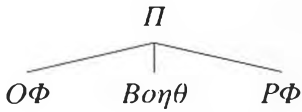
Οι κανόνες που εξετάσαμε, και επαναλαμβάνονται εδώ, καθορίζουν κάποια από τα δέντρα φραστικής δομής της αγγλικής ή της ελληνικής:

- $P \rightarrow O\Phi \text{ Βοηθ } P\Phi$
- $O\Phi \rightarrow \text{Προσδ } O \text{ (Προθ}\Phi)$
- $P\Phi \rightarrow P \text{ (}O\Phi) \text{ (Προθ}\Phi)$
- $\text{Προθ}\Phi \rightarrow \text{Προθ } O\Phi$
- $\text{Επιθ}\Phi \rightarrow \text{Επιθ (Προθ}\Phi)$

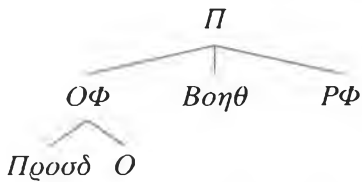
Υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί τρόποι θεώρησης των κανόνων φραστικής δομής. Μπορούμε να τους εκλάβουμε ως τεστ τα οποία πρέπει να περάσουν τα δέντρα ώστε να είναι γραμματικά. Κάθε συντακτική κατηγορία που αναφέρεται στο δέντρο εξετάζεται ως προς το κατά πόσο οι συντακτικές κατηγορίες που βρίσκονται αμέσως από κάτω της συμφωνούν με τους κανόνες φραστικής δομής. Αν εξετάζαμε μια $O\Phi$ σε ένα δέντρο, θα περνούσε με επιτυχία το τεστ αν οι κατηγορίες από κάτω της ήταν οι Προσδ O ή Προσδ O Προθ Φ , με αυτή τη σειρά, και θα αποτύγχανε σε κάθε άλλη περίπτωση, αναφορικά με το (ακόμη ατελές) σύνολο των φραστικών μας κανόνων. (Σε μια πιο αναλυτική γραμματική, ο κανόνας της $O\Phi$, όπως και άλλοι κανόνες, θα περιλάμβανε πολύ περισσότερες δομές.)

Μπορούμε επίσης να δούμε τους κανόνες ως έναν τρόπο για να κατασκευάζουμε δέντρα που συμμορφώνονται με τις συντακτικές δομές της γλώσσας. Αυτό βέβαια σε καμία περίπτωση δεν είναι ενδεικτικό του πώς οι ομιλητές παράγουν στην πραγματικότητα τις προτάσεις. Είναι απλώς ένας άλλος τρόπος αναπαράστασης της γνώσης τους, και εφαρμόζεται εξίσου τόσο στους ομιλητές όσο και στους ακροατές.

Κατά τη γένεση ή τον καθορισμό των δέντρων ακολουθούνται ορισμένες συμβάσεις. Η Π εμφανίζεται στην κορυφή του δέντρου, παρ' όλο που αποκαλείται «η ρίζα». Μία άλλη σύμβαση προσδιορίζει πώς εφαρμόζονται οι κανόνες: Πρώτον, βρείτε έναν κανόνα με μία Π στην αριστερή πλευρά του βέλους, και τοποθετήστε τις κατηγορίες που είναι στη δεξιά πλευρά του βέλους κάτω από την Π , όπως φαίνεται παρακάτω:

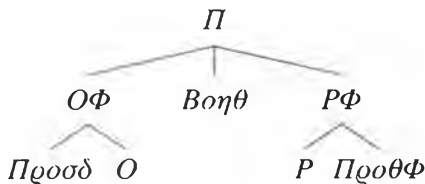
Στη συνέχεια αντιστοιχίστε οποιαδήποτε συντακτική κατηγορία στο κάτω μέρος του μερικώς κατασκευασμένου δέντρου με μία κατηγορία που είναι στην αριστερή πλευρά του κανόνα, και έπειτα επεκτείνετε το δέντρο με τις κατηγορίες που είναι στη δεξιά πλευρά. Για παράδειγμα, μπορούμε να επεκτείνουμε το δέντρο εφαρμόζοντας τον κανόνα της $O\Phi$, για να παραγάγουμε το παρακάτω:

Οι κατηγορίες στο κάτω μέρος του δέντρου είναι οι Προσδ, O και $P\Phi$, αλλά μόνο η $P\Phi$ εμφανίζεται στα αριστερά ενός βέλους στο σύνολο των κανόνων, και συνεπώς πρέπει να επεκταθεί. Ο κανόνας της $P\Phi$ αποτελεί στην πραγματικότητα τους παρακάτω τέσσερις κανόνες που έχουν συγχωνευτεί σε έναν με τη χρήση των παρενθέσεων:

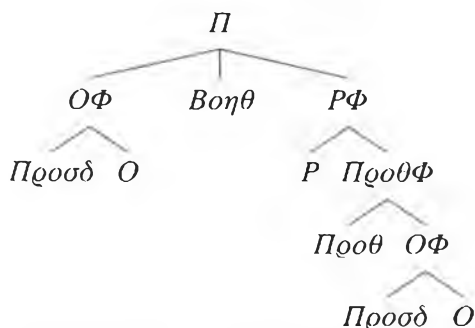
- $P\Phi \rightarrow P$
- $P\Phi \rightarrow P O\Phi$
- $P\Phi \rightarrow P \text{Προ}\theta\Phi$
- $P\Phi \rightarrow P O\Phi \text{Προ}\theta\Phi$

Οποιοσδήποτε απ' αυτούς μπορεί να εφαρμοστεί στη συνέχεια· η σειρά με την οποία οι κανόνες εμφανίζονται σε μια γραμματική δεν παίζει κανένα ρόλο (μάλιστα θα μπορούσαμε να είχαμε αρχίσει να επεκτείνουμε τη $P\Phi$ αντί την $O\Phi$). Αν υποθέσουμε ότι ο κανόνας $P\Phi \rightarrow P \text{Προ}\theta\Phi$ είναι ο επόμενος στη σειρά, τότε το δέντρο έχει μεγαλώσει και μοιάζει κάπως έτσι:

Η σύμβαση που ακολουθούμε εδώ μας υπαγορεύει να συνεχίσουμε με αυτό τον τρόπο έως ότου καμία από τις κατηγορίες στο κάτω μέρος του δέντρου να μην εμφανίζεται στην αριστερή πλευρά κανενός κανόνα. Η $\text{Προ}\theta\Phi$ πρέπει να επε-

κταθεί σε μια Προθ και μια ΟΦ, και η ΟΦ σε έναν Προσδ και ένα Ο. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε έναν κανόνα όσες φορές μπορεί να εφαρμοστεί. Σε αυτό το δέντρο χρησιμοποιήσαμε τον κανόνα της ΟΦ δύο φορές. Έχοντας εφαρμόσει όλους τους εφαρμόσιμους κανόνες, το δέντρο έχει την ακόλουθη μορφή:

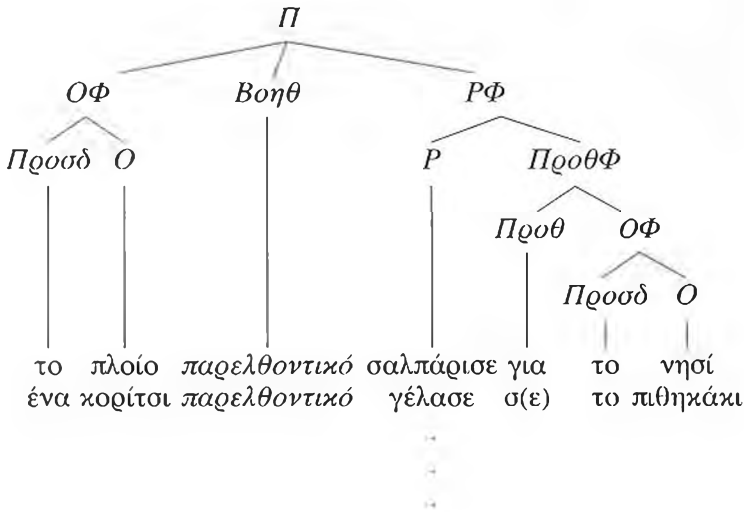

Τηρώντας αυτές τις συμβάσεις, μπορούμε να κατασκευάζουμε δέντρα που καθορίζονται μόνο από τους κανόνες φραστικής δομής. Κατά συνέπεια όποιο δέντρο δεν καθορίζεται με αυτό τον τρόπο θα είναι αντιγραμματικό. Δεν έχει σημασία αν θα επιλέξουμε να χρησιμοποιήσουμε τους κανόνες για τη γένεση μόνον ορθά σχηματισμένων προτάσεων ή για την εξέταση της γραμματικότητας όλων των πιθανών δέντρων. Και οι δύο μέθοδοι επιτυγχάνουν το στόχο, να αποκαλύψουν δηλαδή τη συντακτική γνώση. Τα περισσότερα βιβλία για τη γλώσσα χρησιμοποιούν τους κανόνες για να παράγουν δέντρα.

Κατηγορίες όπως οι ΟΦ, ΡΦ, ΕπιθΦ, Κλ (= Π) ονομάζονται **φραστικές κατηγορίες**. Οι κατηγορίες Ο, Ρ, Προθ, Επιθ και Επιρρ ονομάζονται **λεξικές κατηγορίες**. Οι κατηγορίες Προσδ και Βοηθ, που φιλοξενούν λειτουργικές λέξεις, είναι **λειτουργικές κατηγορίες**. Τα δέντρα φραστικής δομής έχουν πάντα λεξικές και λειτουργικές κατηγορίες στο κάτω μέρος τους, αφού οι κανόνες πρέπει να εφαρμόζονται έως ότου δεν έχει μείνει καμία φραστική κατηγορία. Σε ένα παραδοσιακό βιβλίο γραμματικής οι λεξικές και οι λειτουργικές κατηγορίες αποτελούν τα επωνομαζόμενα «μέρη του λόγου». Ίσως να γνωρίζετε κάποιες από αυτές τις κατηγορίες με διαφορετική ονομασία. Τα μέλη της κατηγορίας Βοηθ μερικές φορές ονομάζονται «βοηθητικά ρήματα». Τα μέλη της κατηγορίας Προσδ μπορεί να αποκαλούνται «άρθρα», «δεικτικές αντωνυμίες» ή «δεικτικά επίθετα» κ.ο.κ.

Το προηγούμενο δέντρο φραστικής δομής αντιστοιχεί σε ένα μεγάλο αριθμό προτάσεων, γιατί υπάρχουν πολυάριθμοι συνδυασμοί ονομάτων, ρημάτων, προθέσεων κτλ. που συμμορφώνονται με αυτή τη δομή. Ας δούμε μερικούς:

- Το πλοίο σαλπάρισε για το νησί.
- Ένα κορίτσι γέλασε στο πιθηκάκι.
- Το κυνηγόςκυλο κυλίστηκε στη λάσπη.
- Τα λιοντάρια βρυχήθηκαν στη ζούγκλα.

Σε οποιοδήποτε σημείο κατασκευής του δέντρου μπορεί να χρησιμοποιηθεί οποιοσδήποτε κανόνας, αρκεί η κατηγορία που βρίσκεται στην αριστερή του πλευρά να εμφανίζεται κάπου στη βάση του δέντρου. Στο σημείο όπου επιλέξαμε τον κανόνα $R\Phi \rightarrow R \text{ Προθ}\Phi$, θα μπορούσαμε να είχαμε επιλέξει τον κανόνα $R\Phi \rightarrow R \text{ ή } R\Phi \rightarrow R \text{ ΟΦ Προθ}\Phi$. Αυτό θα οδηγούσε σε διαφορετικές δομές, που θα αντιστοιχούσαν σε προτάσεις όπως:

Τα παιδιά έφυγαν. ($R\Phi \rightarrow R$)

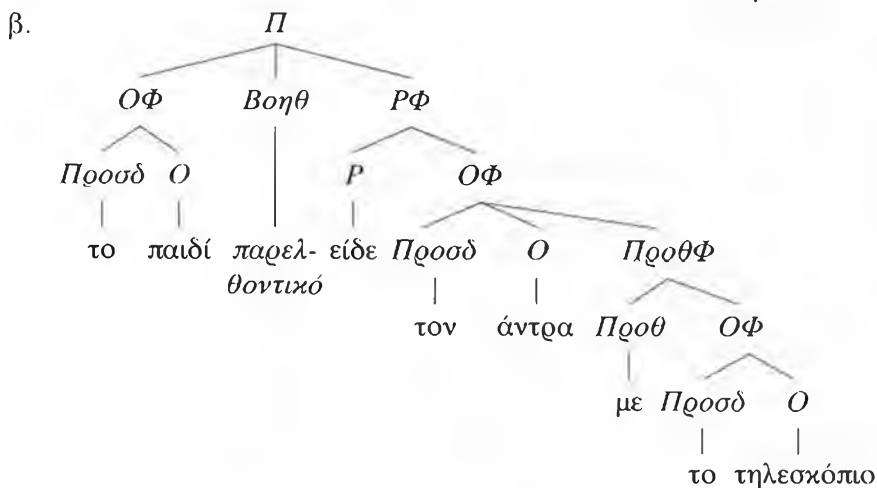
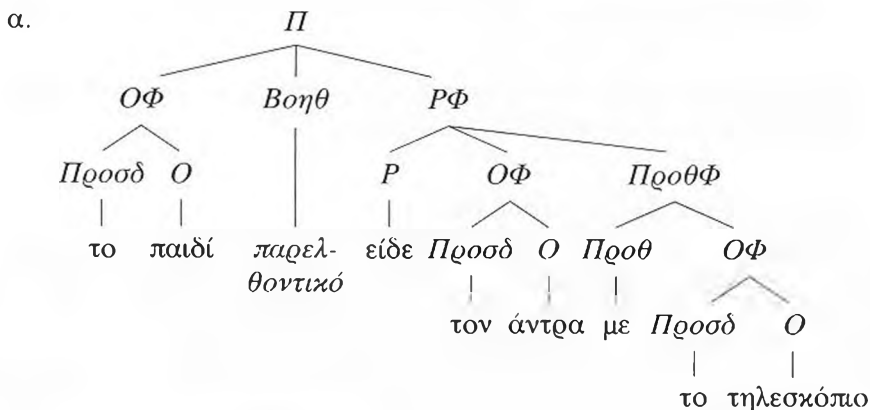
Ο αέρας σήκωσε το χαρταετό στον ουρανό. ($R\Phi \rightarrow R \text{ ΟΦ Προθ}\Phi$)

Εφόσον υπάρχει άπειρος αριθμός πιθανών προτάσεων σε κάθε γλώσσα, υπάρχει και απεριόριστος αριθμός δέντρων. Ωστόσο υπάρχει μόνο ένα πεπερασμένο σύνολο κανόνων φραστικής δομής που καθορίζει τα δέντρα τα οποία επιτρέπει η γραμματική μιας γλώσσας.

4.4.2 Δομικές αμφισημίες

Η δομή κάθε πρότασης είναι ένα μάθημα λογικής.
John Stuart Mill, εναρκτήρια ομιλία στο St. Andres

Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, ορισμένες αμφίσημες προτάσεις αναπαρίστανται με παραπάνω από ένα δέντρα φραστικής δομής, καθένα από τα οποία αντιστοιχεί σε μία διαφορετική σημασία. Η πρόταση *Το παιδί είδε τον άντρα με το τηλεσκόπιο* είναι αμφίσημη. Οι δύο σημασίες της αντιστοιχούν στα παρακάτω δύο δέντρα φραστικής δομής:

Μία σημασία της πρότασης αυτής είναι «το παιδί χρησιμοποίησε ένα τηλεσκόπιο για να δει τον άντρα», η οποία αναπαρίσταται από το πρώτο δέντρο φραστικής δομής. Το στοιχείο-κλειδί είναι η θέση της ΠροθΦ αμέσως κάτω από τη ΡΦ. Αν και η ΠροθΦ είναι κάτω από τη ΡΦ, δεν είναι συμπλήρωμα γιατί δεν έχει επιλεγεί από το ρήμα. Το ρήμα βλέπω επιλέγει μόνο μία ΟΦ. Στην πρόταση αυτή η ΠροθΦ έχει επιρρηματική σημασία και τροποποιεί το ρήμα.

Με την άλλη της σημασία, «το παιδί είδε έναν άντρα ο οποίος είχε ένα τηλεσκόπιο», η ΠροθΦ με το τηλεσκόπιο εμφανίζεται κάτω από την ΟΦ-άμεσο αντικείμενο, όπου τροποποιεί το όνομα άντρας. Στη δεύτερη αυτή σημασία το συμπλήρωμα του ρήματος βλέπω είναι ολόκληρη η ΟΦ: τον άντρα με το τηλεσκόπιο.

Η ΠροθΦ στην πρώτη δομή γεννάται από τον κανόνα:

- $R\Phi \rightarrow P\ O\Phi\ Προθ\Phi$

Στη δεύτερη δομή η ίδια ΠροθΦ γεννάται από τον κανόνα:

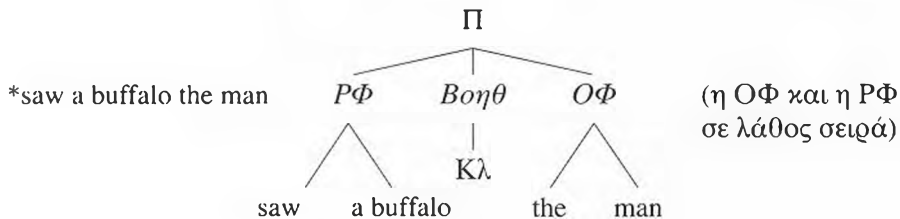
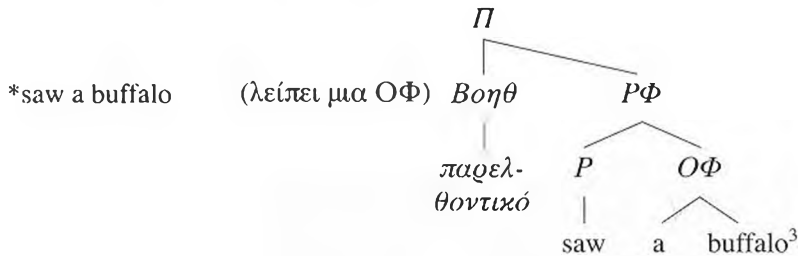
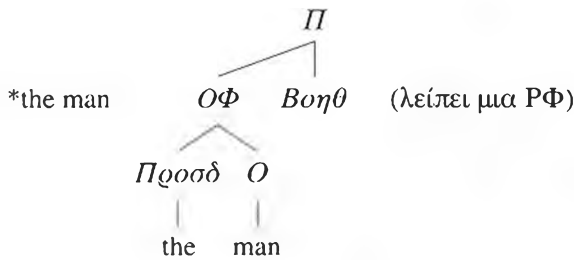
- ΟΦ → Προσδ Ο ΠροθΦ

Είναι πιθανές δύο ερμηνείες γιατί οι κανόνες της σύνταξης επιτρέπουν διαφορετικές δομές για την ίδια γραμμική σειρά λέξεων.

4.4.3 Δέντρα που δε μεγαλώνουν

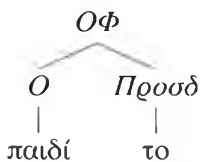
Όπως ακριβώς οι ομιλητές γνωρίζουν ποιες δομές και διαδοχές λέξεων επιτρέπονται από τη σύνταξη της γλώσσας τους, έτσι γνωρίζουν και ποιες δεν επιτρέπονται. Οι κανόνες φραστικής δομής διατυπώνουν ρητά αυτή τη γνώση.

Εφόσον ο κανόνας $\Pi \rightarrow \text{ΟΦ Βοηθ ΡΦ}$ είναι ο μόνος κανόνας Π στη δική μας (απλοποιημένη) γραμματική, οι παρακάτω ακολουθίες λέξεων δε συνιστούν προτάσεις της αγγλικής:

3. Μερικές φορές από το δέντρο παραλείπονται μέρη τα οποία δεν είναι τόσο σημαντικά για την ανάλυση· εδώ έχουν παραλειφθεί τα Προσδ και Ο από την ΟΦ *a buffalo*.

Παρόμοια, η *παιδί το*

δεν μπορεί να αποτελέσει ΟΦ στην ελληνική γιατί κανένας από τους κανόνες ΟΦ στη σύνταξη της ελληνικής δεν επιτρέπει ο προσδιοριστής να ακολουθεί το όνομα.

4.4.4 Περισσότεροι κανόνες φραστικής δομής

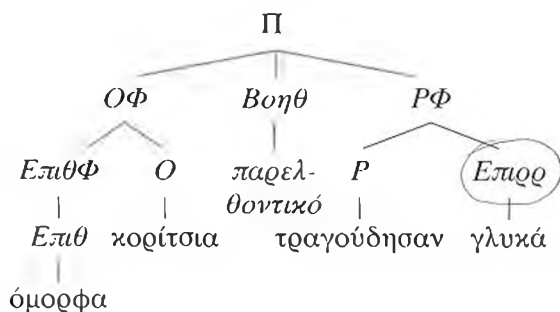
Τα κανονικά μυαλά των ανθρώπων είναι τέτοια που, [...] χωρίς τη βοήθεια κανενός, παράγουν 1.000 (προτάσεις) τις οποίες ποτέ δεν εκφώνησαν [...] εφευρίσκοντας και λέγοντας πράγματα σαν να μην τα έχουν ακούσει ποτέ από τους δασκάλους τους ούτε από κανένα στόμα.

Huarte de San Juan, περ. 1539-1592

Πολλές προτάσεις έχουν δομές που δεν μπορούν να εξηγηθούν από τους κανόνες φραστικής δομής που έχουμε δει μέχρι τώρα:

- α. Όμορφα κορίτσια τραγούδησαν γλυκά.
- β. Η γάτα και ο σκύλος ήταν φίλοι.
- γ. Η δασκάλα πιστεύει ότι ο μαθητής ξέρει την απάντηση.

Η πρόταση α μπορεί να αναπαρασταθεί από το παρακάτω δέντρο φραστικής δομής:

Από αυτό το παράδειγμα βλέπουμε ότι ο Προσδ είναι προαιρετικός σε μία ΟΦ. Επιπλέον μια νέα φραστική κατηγορία και δύο νέες λεξικές κατηγορίες εμφανίζονται στο δέντρο — η επιθετική φράση (ΕπιθΦ), το επίθετο (Επιθ) και το επίρρημα (Επιρρ). Όλα αυτά μας επιβάλλουν να τροποποιήσουμε τους κανόνες τόσο της ΟΦ όσο και της ΡΦ:

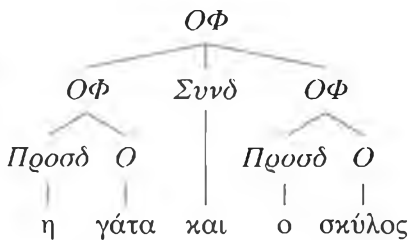
- ΟΦ → (Προσδ) (ΕπιθΦ) Ο (ΠροθΦ)
- ΡΦ → Ρ (ΟΦ) (ΠροθΦ) (Επιρρ)
- ΕπιθΦ → Επιθ (ΠροθΦ)⁴

Επιρρ

Η προσθήκη ενός προαιρετικού επιρρήματος στον κανόνα της ΡΦ επιτρέπει τη δημιουργία τεσσάρων ακόμα προτασιακών τύπων:

- Ο αέρας φύσηξε απαλά.
- Ο αέρας πέρασε δυνατά μέσα από τα δέντρα.
- Ο αέρας έκλεισε απότομα τα παράθυρα.
- Ο αέρας έσπρωξε ξαφνικά τη βάρκα μέσα στο νερό.

Η ΟΦ *η γάτα και ο σκύλος* στην πρόταση β της προηγούμενης σελίδας είναι μια **παρατακτική δομή**. Η παρατακτική δομή προκύπτει όταν δύο συστατικά της ίδιας κατηγορίας (στην περίπτωση αυτή δύο ΟΦ) συνδέονται με ένα σύνδεσμο (Συνδ) όπως *και* ή *ή*. Αυτή η ΟΦ έχει την ακόλουθη δομή:

Ο κανόνας φραστικής δομής που γεννά αυτή την παρατακτική δομή είναι ο:

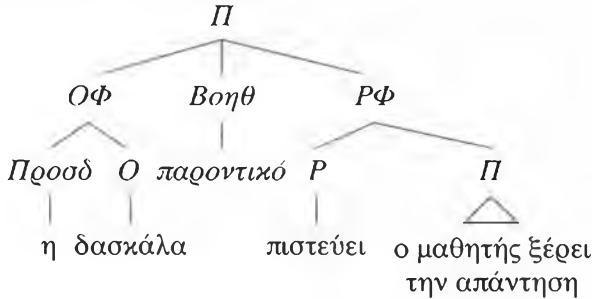
- ΟΦ → ΟΦ Συνδ ΟΦ

Η πρόταση γ της προηγούμενης σελίδας έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Περιέχει μέσα της μιαν άλλη πρόταση. Η εσωτερική πρόταση, *ο μαθητής ξέρει την απάντηση*, είναι **εγκιβωτισμένη** στη μεγαλύτερη πρόταση *Η δασκάλα πιστεύει ότι ο μαθητής ξέρει την απάντηση*. Ποια είναι όμως η δομή αυτού του είδους προτάσεων;

Θυμηθείτε ότι τα ρήματα (όπως και άλλες κεφαλές) δέχονται συμπληρώματα. Τα συμπληρώματα αυτά μπορεί να είναι διαφορετικών κατηγοριών, π.χ. μια ΠροθΦ ή μια ΕπιθΦ. Στην πρόταση γ το συμπλήρωμα του ρήματος *πιστεύω* είναι μια πρόταση — Π. Η εγκιβωτισμένη πρόταση *ότι ο μαθητής ξέρει την απάντηση* έχει την ίδια τοπική σχέση με το ρήμα όπως και ένα απλό άμεσο αντικείμενο σε

4. Όπως επισημάναμε και νωρίτερα, οποιοσδήποτε αριθμός επιθέτων μπορεί να αποτελέσει μια διάδοχη. Χάριν απλότητας, οι κανόνες μάς επιτρέπουν μόνο ένα επίθετο και θα πρέπει να αλλάξουν για να εξηγήσουν πλήρως τη γνώση των ομιλητών.

μια πρόταση όπως *Η δασκάλα πιστεύει το μαθητή*. Γνωρίζουμε επομένως ότι η εγκιβωτισμένη πρόταση βρίσκεται μέσα στη ΡΦ μαζί με το ρήμα:

Ωστόσο η δομή είναι ημιτελής, αφού της λείπει ένα κομμάτι από την πρόταση, η λέξη *ότι*. Η λέξη *ότι* ανήκει στην τάξη των **συμπληρωματικών δεικτών** (ΣΔ), η οποία περιλαμβάνει επίσης λέξεις όπως οι *αν και κατά πόσο* σε προτάσεις όπως:

Δεν ξέρω κατά πόσο θα έπρεπε να συζητάω γι' αυτό.

Η καθηγήτρια ρώτησε αν οι μαθητές κατάλαβαν το μάθημα της σύνταξης.

Ο συμπληρωματικός δείκτης είναι ένα στοιχείο που μετατρέπει μια πρόταση σε συμπλήρωμα. Στην αγγλική η εμφάνιση της λέξης *that* δεν απαιτείται πάντα στις εγκιβωτισμένες προτάσεις. Η αγγλική πρόταση *I know John is happy* (= Γνωρίζω ο John είναι ευτυχισμένος) είναι το ίδιο γραμματική με την *I know that John is happy* (= Γνωρίζω ότι ο John είναι ευτυχισμένος). Σε πολλές γλώσσες μία πρόταση μπορεί να είναι συμπλήρωμα (δηλαδή μπορεί να εγκιβωτιστεί σε μία άλλη πρόταση) μόνο αν συνοδεύεται από μία λέξη όπως το *ότι* (αγγλικά: *that*). Τόσο στην ελληνική όσο και στην αγγλική οι άλλοι συμπληρωματικοί δείκτες *αν και κατά πόσο* και *if* και *whether* δεν μπορούν να παραλειφθούν, όπως φαίνεται από την αντιγραμματικότητα των προτάσεων στο Β:

A

Sam asked if he could play soccer.

Ο Sam ρώτησε αν μπορούσε να παίξει ποδόσφαιρο.

I wonder whether Michael walked the dog.

Αναρωτιέμαι αν ο Michael έβγαλε βόλτα το σκύλο.

B

**Sam asked he could play soccer.*

Ο Sam ρώτησε μπορούσε να παίξει ποδόσφαιρο.

**I wonder Michael walked the dog.*

Αναρωτιέμαι ο Michael έβγαλε βόλτα το σκύλο.

Επομένως η δομή της εγκιβωτισμένης πρότασης πρέπει να περιέχει μια πρόταση, καθώς και να διαθέτει μια θέση για το συμπληρωματικό δείκτη. Αλήθεια όμως, πώς τοποθετούνται αυτά τα δύο στοιχεία το ένα σε σχέση με το άλλο; Αν κάνουμε κάποια τεστ συστατικότητας, όπως κάναμε προηγουμένως για την ΟΦ

Ο συμπληρωματικός δείκτης (ότι, αν, κατά πόσο) εμφανίζεται κάτω από τον κόμβο ΣΔ, ο οποίος, όπως και οι Προσδ και Βοηθ, αποτελεί μια συντακτική κατηγορία. Ο ΣΔ είναι η κεφαλή της κατηγορίας ΣΔΦ (φράση συμπληρωματικού δείκτη). Η ΣΔΦ είναι συμπλήρωμα του ρήματος. Η δομή είναι παρόμοια με την απλή δομή με μία ΟΦ-συμπλήρωμα, όπως *Η δασκάλα πιστεύει το μαθητή, μόνο που στη θέση μιας ΟΦ υπάρχει μια ΣΔΦ*.

Παραλείψαμε την εσωτερική δομή της εγκιβωτισμένης πρότασης στο προηγούμενο δέντρο γιατί είναι ίδια με την εσωτερική δομή μιας απλής πρότασης, που περιγράφεται από τον κανόνα φραστικής δομής για την Π. Αυτό μας υποδεικνύει τον ακόλουθο κανόνα για την κατηγορία ΣΔΦ:

- ΣΔΦ → ΣΔ Π

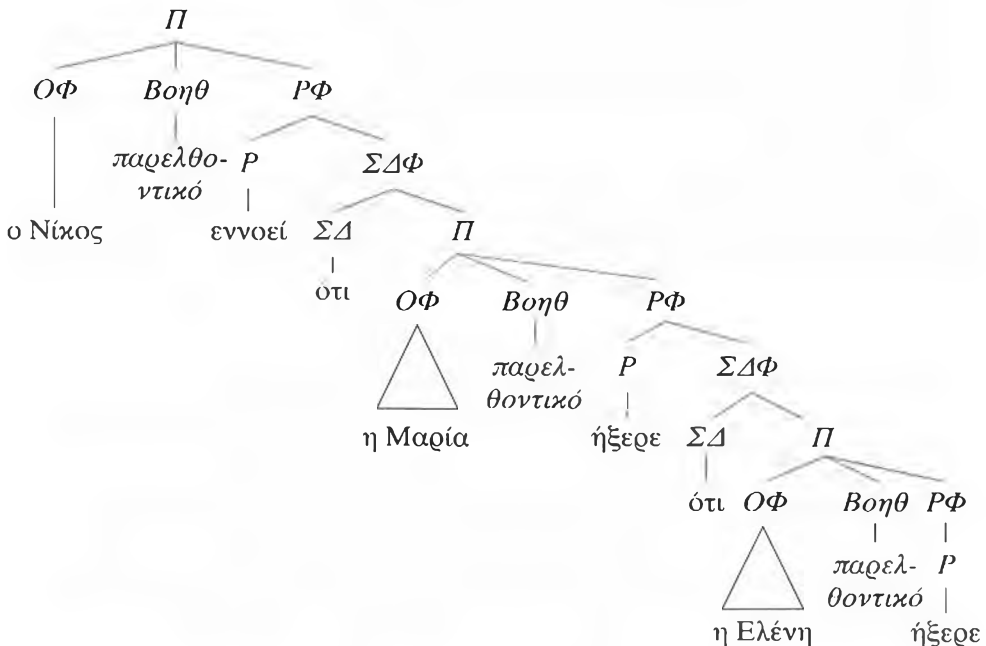
Επιπλέον χρειαζόμαστε άλλον έναν κανόνα για τη ΡΦ:

- ΡΦ → Ρ ΣΔΦ

Αν συνδυάσουμε αυτόν με τους προηγούμενους κανόνες της ΡΦ, έχουμε τον:

- ΡΦ → Ρ (ΟΦ) (ΠροθΦ) (ΣΔΦ)

Μπορούμε τώρα να καταλάβουμε πώς η γραμματική αντανακλά τη γνώση που έχουν όλοι οι ομιλητές και η οποία τους επιτρέπει να εγκιβωτίζουν προτάσεις μέσα σε άλλες προτάσεις. Ας δούμε ένα δέντρο που επεξηγεί τα παραπάνω:

Ακολουθούν οι κανόνες φραστικής δομής για τους οποίους έχουμε μιλήσει μέχρι τώρα. Αυτοί είναι όλοι οι κανόνες φραστικής δομής που θα παρουσιάσουμε στο κεφάλαιο αυτό:

- $\Pi \rightarrow \text{ΟΦ Βοηθ ΡΦ}$
- $\text{ΟΦ} \rightarrow (\text{Προσδ}) (\text{ΕπιθΦ}) \text{Ο} (\text{ΠροθΦ})$
- $\text{ΡΦ} \rightarrow \text{Ρ} (\text{ΟΦ}) (\text{ΠροθΦ}) (\text{Επιρρ}) (\text{ΣΔΦ})$
- $\text{ΠροθΦ} \rightarrow \text{Προθ ΟΦ}$
- $\text{ΕπιθΦ} \rightarrow \text{Επιθ} (\text{ΠροθΦ})$
- $\text{ΣΔΦ} \rightarrow \text{ΣΔ Π}$

Μια ολοκληρωμένη γραμματική οποιασδήποτε γλώσσας πρέπει να περιέχει περισσότερους κανόνες. Ωστόσο ακόμα και αυτή η «μίνι» γραμματική μπορεί να καθορίσει έναν άπειρο αριθμό πιθανών προτάσεων, αφού εμφανίζονται διάφορες κατηγορίες (Π , ΟΦ , ΡΦ) τόσο στην αριστερή όσο και στη δεξιά πλευρά κανόνων. Επομένως οι κανόνες εξηγούν τις παρατηρήσεις μας ότι η γλώσσα είναι δημιουργική, και ότι οι ομιλητές με τον πεπερασμένο εγκέφαλό τους μπορούν να παράγουν και να κατανοούν άπειρο αριθμό προτάσεων.

Πολλές δομές της ελληνικής δεν έχουν ληφθεί υπόψη κατά τη συγκρότηση της «μίνι» γραμματικής μας. Για παράδειγμα, πολλοί τύποι προσδιοριστών εκτός των *ο, η, το* κτλ. μπορεί να προηγούνται του ονόματος σε μια ΟΦ , όπως οι *κάθε, ορισμένοι, μερικοί, πολλοί κ.ο.κ.*

Κάθε αγόρι βρήκε από ένα αυγό.

Ορισμένοι επισκέπτες αηδίασαν από το θέαμα.

Τραγούδησαν *πολλά* τραγούδια του Νταλάρα.

Μερικοί μαθητές δε συμπλήρωσαν έγκαιρα το μηχανογραφικό τους.

Επίσης οι κανόνες $\text{ΡΦ} \rightarrow \text{Ρ} (\text{ΟΦ}) (\text{ΠροθΦ}) (\text{Επιρρ}) (\text{ΣΔΦ})$ και $\text{ΣΔΦ} \rightarrow \text{ΣΔ Π}$ δείχνουν ότι μια ολόκληρη πρόταση (της οποίας προηγείται ένας συμπληρωματικός δείκτης) μπορεί να εγκιβωτιστεί σε μια ΡΦ . Υπάρχουν και άλλοι τύποι εγκιβωτισμένων προτάσεων, όπως οι ακόλουθες:

Hilary is waiting for you to sing. (Πρβλ. *You sing.*)

Η Hilary περιμένει *εσένα να τραγουδήσεις.* (Πρβλ. *Εσύ τραγουδάς.*)

The host regrets the president's having left early. (Πρβλ. *The president has left early.*)

Ο οικοδεσπότης λυπάται *για το ότι ο πρόεδρος έφυγε νωρίς.* (Πρβλ. *Ο πρόεδρος έφυγε νωρίς.*)

The host wants the president to leave early. (Πρβλ. *The president leaves early.*)

Ο οικοδεσπότης θέλει *τον πρόεδρο να φύγει νωρίς.* (Πρβλ. *Ο πρόεδρος φεύγει νωρίς.*)

The host believes the president to be punctual. (Πρβλ. *The president is punctual.*)
Ο οικοδεσπότης πιστεύει ο πρόεδρος να είναι συνεπής. (Πρβλ. *Ο πρόεδρος είναι συνεπής.*)

Αν και η λεπτομερής δομή αυτών των διαφορετικών εγκιβωτισμένων προτάσεων της αγγλικής υπερβαίνει τους στόχους του εισαγωγικού αυτού βιβλίου, θα πρέπει να προσέξουμε ότι η εγκιβωτισμένη πρόταση μπορεί να είναι σε **απαρέμφατο**. Η απαρεμφατική πρόταση δε φέρει χρόνο (είναι άχρονη).⁵ Οι αγγλικές εγκιβωτισμένες προτάσεις *for you to sing, the president to leave early* και *the president to be punctual* θεωρούνται απαρεμφατικές. Αγγλικά ρήματα όπως τα *want* και *believe* μπορούν να δεχτούν ένα απαρεμφατικό συμπλήρωμα. Η πληροφορία αυτή, όπως και οι άλλες επιλογικές ιδιότητες, περιλαμβάνεται στο λεξικό λήμμα του ρήματος το οποίο επιλέγει (το ψηλότερο ρήμα στο δέντρο).

Είπαμε προηγουμένως ότι η κατηγορία Βοηθ είναι η κεφαλή της Π, και ότι τα χαρακτηριστικά χρόνου της πρότασης βρίσκονται μέσα στη Βοηθ. Στις προτάσεις που δεν έχουν χρόνο η κατηγορία Βοηθ χαρακτηρίζεται ως «απαρέμφατο». Το αν η πρόταση φέρει χρόνο ή είναι απαρέμφατο έχει συνέπειες σε άλλες πλευρές της. Για παράδειγμα, στα αγγλικά οι αυτοπαθείς αντωνυμίες μπορούν να είναι υποκείμενα απαρεμφατικών προτάσεων, αλλά όχι υποκείμενα εγκιβωτισμένων έγχρονων προτάσεων:

Frank believes himself to be a superstar.

Ο Frank πιστεύει τον εαυτό του να είναι ένας σουπερστάρ.

**Frank thinks himself is a superstar.*

Ο Frank πιστεύει τον εαυτό του είναι ένας σουπερστάρ.

Στα αγγλικά είναι επίσης δυνατόν να υποβάλουμε ερωτήσεις για το υποκείμενο μιας απαρεμφατικής πρότασης, κάτι που δεν μπορεί να συμβεί για το υποκείμενο μιας έγχρονης πρότασης:

Paul believed Melissa to be his wife.

Ο Paul πίστευε ότι η Melissa είναι η γυναίκα του.

Who did Paul believe to be his wife?

Ποια πίστευε ο Paul ότι είναι η γυναίκα του;

Sam thinks that Michael is his cousin.

Ο Sam νομίζει ότι ο Michael είναι ξάδελφός του.

**Who does Sam think that is his cousin?*

Ποιος πιστεύει ο Sam ότι είναι ξάδελφός του;

5. Τα παραδείγματα εδώ δεν απαντούν με την ίδια μορφή στα ελληνικά. Η γλώσσα μας θεωρείται πως πλέον δε διαθέτει ρηματικό τύπο για το απαρέμφατο. Ωστόσο για ορισμένους μελετητές απαρέμφατα θεωρούνται οι διατάξεις με το να + ρήμα, διατάξεις που για άλλους είναι τύποι της υποτακτικής. Το συγκεκριμένο ζήτημα είναι αρκετά περίπλοκο και δε θα μας απασχολήσει εδώ. (Σ.τ.Ε.)